O‘zbekiston adabiyoti va san’ati

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ | Haftalik gazeta • 1956-yil 4-yanvardan chiqa boshlagan • 2005-yil, 29-aprel • № 18 (3795)

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI MILLIY KITOB PALATASI INV.№

ДИЁР ОҲАНГЛАРИ

Миллий қадриятларни эъзозлаш руҳи билан суғорилган «Диёр оҳанглари» Республика телевизион фестивали бошланди.

Мазкур фестивал ҳақида Маданият ва спорт ишлари вазирлиги бошқарма бошлиғи Ўрозали ТОШМАТОВ қуйидагиларни гапириб берди:

— Шу йилнинг апрел ойидан бошлаб республикамизда иқтидорли ҳаваскорларни излаб топиш, уларнинг ютуқларини кенг тарғиб этиш мақсадида вазирлигимиз телерадиокомпания билан ҳамкорликда фестивални бошлаб юборди. Шу йилнинг октябр ойигача давом этадиган телефестивалда янги яратилган куй-қўшиқ ва рақслар, урф-одатларимиз талқинларига алоҳида эътибор қаратилган. Мазкур тадбирнинг бошқа шунга ўхшаш фестивallардан фарқи шундаки, вилоятлар чиқишлари телевидение орқали намойиш этилиб, дастурлар 50 фоиз ҳакамлар ҳайъати, 50 фоиз телетомошабинларнинг таклиф-истаклари битилган мактублар, телефон орқали билдиришган фикр-мулоҳазалари асосида баҳоланади.

Ижролар жонли бўлиши шарт. Ҳозирда Сурхондарё ва Қашқадарё вилоятлари фестивални бошлаб бердилар. Шуни алоҳида таъкидлаш жоизки, Сурхондарё вилояти Қашқадарё вилоятига нисбатан яхши тайёргарлик кўрган, уларни барча чиқишларида воҳага хос миллийлик нафаси уфуриб турибди. Дастурни ёзиб олиш ҳам осонроқ кечди. Иккала вилоятда қадимий чолғулардан фойдаланиб, ўзига хос дастурлар тайёрлангани диққатга сазовор. «Сурхон наволари» номли воҳа фолклори чиқишида 73 ёшли Абдурашид бобо Нодировнинг сибизға оҳангларини замонавий оркестр усулига мослаштириб етказа олгани жуда маъқул бўлди. Юлдузхон Хурсандова исмли ёш қизни қўшиқчилик санъатида кашф этдик, десам муболаға бўлмайди.

Қашқадарё вилоятида ҳам кўпгина эътиборли ижроларни кўрдик. Ширали овоз соҳиби, Чироқчи тумани маданият уйи қатнашчиси 55 ёшли Қўчқор ака Қурбоновнинг янграган кучли овози кўпчиликни лол қолдирди, «Лола» боғча ва мактаб мажмуаси қошидаги болалар фолклор ансамблининг ижроси вилоятда ёшларга миллий анъаналаримизни сингдириш борасида катта ҳаракат бўлаётганидан далолатдир.

Май ойида Наманган ва Тошкент вилоятлари талантлари телефестивални давом эттирадилар.

ЎЗИМИЗНИ АСРАГАНДЕК...

1966 йили Тошкентда кучли ер силкиниши юз берганида Бойқўнғирда ҳарбий хизматни ўтаётган эдим. «Кучли зилзила туфайли кўплаб иморатлар, уй-жойлар вайрон бўлди, қурбон бўлганлар, жароҳатланганлар бор...» деган қайғули хабар бир зумда бутун дунёга ёйилди. Тошкентлик қуролдошларимиз уй билан боғланишга қанчалик уринмасинлар, бир неча кунгача бунинг иложи бўлмади. Ўшанда, ёшлиги Ўзбекистонда ўтган, ўз таъбири билан айтганда, «Тошкентнинг нон-тузини еб катта бўлган» кекса зобитлардан бири «Ҳа, шаҳар энди бошқатдан тикланади, эски «кибиткалар» ўрнида янги, замонавий иморатлар қад ростлайди. Аммо... бу энди бутунлай бошқача Тошкент бўлади-да...» деган эди.

Бу воқеага қадар мен Тошкентда фақат бир марта бўлган эдим, холос. Ва, табиийки, кекса зобитга шаҳарнинг тамомила янгидан қурилиши нега ёқмаётгани сабабини англашга қодир эмасдим.

Ҳарбий хизматни тугаллаб, ўқишга келдик. Дастлабки турар жойимиз «Алоқа» бекати биқинидаги «Қуёш» кўчасида бўлди. Ҳайҳотдай сермева ҳовли четидаги икки хонали уйда тўрт киши яшаймиз. Бўш вақтлари уй эгаларининг баъзи юмушларига қарашамиз. Ҳовлида беш-олти туп олма (иккитаси эртапишар), уч-тўрт туп ўрик, бир туп тут ва яна — гилос, олхўри, узум бор. Май ойидан бошлаб мевалар бирин-кетин таъмга кира бошлайди.

Кейинроқ шу яқин-атрофдаги бошқа бир ҳовлига кўчиб ўтдик. У ерда ҳам деярли шундай: бир туп тут, бир туп ўрик, олма, гилос... Ўқишни тугаллагунча бунақа мевали ҳовлилардан яна бир нечасида яшадик, ҳамма жойда деярли бир хил манзара.

Муҳаррир минбари

Ўшанда бир нарсага эътибор бергандим — ҳовлида мевали дарахтнинг бўлиши узоқ йиллар давомида шаклланган Тошкентча турмуш тарзининг бир кўриниши эди.

Пойтахтни шўролар мафкураси талабларига мос равишда қайта қуриш жараёни саксонинчи йиллар охирларига қадар давом этди. Шаҳар марказида, чор-атрофларида қаватли бетон уйлар ҳаддан ташқари кўп қурилди. Янги-янги уй-жой массивлари, «йўлдош шаҳарчалар» пайдо бўлди ва бу нарса жамики ҳисоботларда, матбуотда халқлар дўстлигининг улкан ғалабаси, тошкентликларга буюк мурувват сифатида талқин этилди. Шошма-шошарлик билан қуриб ташланган бу уйлар, маъмурий бинолар, афсуски, маҳаллий шароитга, халқимизнинг асрлар давомида шаклланган турмуш тарзига мутлақо мос эмасди. Уларни оддий урф-одатларимиз, диний, маънавий қадриятларимиздан мутлақо бехабар кишилар лойиҳалаштирган эди.

Мустақилликнинг дастлабки қадамлариданоқ бошқа соҳалар қатори уй-жой қурилиши, шаҳарсозликка ҳам жиддий эътибор қаратилди. Бу борадаги қадимий, синовлардан ўтган анъаналаримиз тиклана бошланди. Одамлар ўзларига маъқул, қулай, яшаса, меҳмон кутса, бола-чақа тарбияласа бўладиган, кейинги авлодларга мерос қилиб қолдиришга арзирли уй-жой қуришни бошлаб юбордилар. Ҳукумат томонидан қабул қилинган бир қатор меъёрий ҳужжатларда халқнинг бу табиий хоҳиш-иродасига изн ва имкон берилди. Фақат Тошкент, Самарқанд ёки Андижон эмас, бутун юрт, бутун мамлакат замонага ҳамоҳанг равишда миллий қиёфага қайтиш майдонига айланди.

Кичик бир мақолада мустақиллик йиллари давлатимиз раҳбари ташаббуси, халқнинг куч-ғайрати билан бунёд этилган, бунёд этилаётган жамики иморатларни, салобати асрларга татигулик иншоотларни, йўлларни, саноат корхоналарини санаб ўтиш қийин. Бунга ҳожат ҳам йўқ. Гап истиқлол туфайли инсон бўлиб, инсондек яшай бошлаганимизда, ўз уйимизни ўзимиз қураётганимизда, мустақиллик бизга мана шундай кўнгил ҳаловатини ҳам инъом этганида.

Бугун мамлакат пойтахтининг кенг ва чароғон кўчаларида, муаззам иморатларида, боғ ва хиёбонлари тароватида, маҳаллаларда халқнинг ўтмиши, бугуни ва келажаги ўзаро уйғун бўлиб, бир-бирини тўлдириб турибди. Тошкент дунёнинг йирик сиёсий марказларидан бирига айланиб бормоқда. Собиқ иттифоқ нураганида, унинг пойтахтидан туриб «Энди бутун Ўрта Осиё масжидлар салтанатига айланади, ўрта аср хурофотига қайтади ва бу ерда муаззинларнинг мудроқ, ҳазин овозлари узлуксиз янграб туради», дея башорат қилган кимсалар бугун тилларини, ҳурмат билан айтганда, қаерга беркитишни билмай қолган бўлсалар ажаб эмас.

Тошкентда яшаш ҳар биримиз учун буюк ғурурга айланди, десам, муболаға бўлмас. Аммо яшаш учун биргина ғурурнинг ўзи кифоя эмас-да. Энг аввало, Тошкентни севмоқ, Тошкентни тушунмоқ керак! Ҳаммамизга бахт, ҳаловат улашиши лозим бўлган ва бу ишни баҳоли қудрат бажариб келаётган бу қадим тупроқнинг ўзи ҳам ўзимиз каби, меҳрга, мурувватга муҳтож эканлигини англаш лозим. Шаҳарнинг парваришга, малҳамга муҳтож жойлари, ўйламай-нетмай қуриб ташланган иморатлари, чала қолиб кетган қурилишлари кўп. Ўраб олиш, қўшиб олиш, сув йўлларини кўмиб юбориш, дуч келган жойга тижорат дўкони, ошхона қуриб олиш каби ўзбошимчаликлар бисёр. Таъбир жоиз бўлса, шаҳар юрагининг ҳар дукурини тингламоқ, эҳтиёжини сезмоқ зарур. Шу маънода, унинг ҳар бир иморати, дов-дарахти, осори-атиқаси, йўлу йўлаклари, анҳору ариқлари ва яна — маънавий-ахлоқий қадриятлари, урф-одатлари, анъана ва маросимлари, ҳовлилари, сўрилари, мевали дарахтларигача эътиборимизда бўлмоғи даркор. Чунки бу шаҳар — шаҳаргина эмас, бош қўрғонимиз, тақдир қалъамиз, нон-тузимиз, ризқ-насибамиз ҳамдир. Шу жойда яшаймиз, шу жойда болаларимиз яшайди. Шу жойда... Баски, уни худди ўзимизни асрагандек асрайлик, худди ўзимизни авайлагандек авайлайлик, ёмон ниятларга йўлдош қилмайлик!

Президентимиз Тошкент шаҳар кенгаши сессиясида таъкидлаганидек, шаҳарга доир барча ишларда тартиб-интизом бўлсин, қарорлар қабул қилишда бамаслаҳат иш тутилсин, бўлаётган ўзгаришлардан одамларни бохабар қилиб туриш ҳозирги даврнинг муҳим талаби сифатида одат тусига кирсин.

Хотира

ЖАНГГОҲЛАРДА ҲАЛОК БЎЛГАН «ҚУЛОҚ»ЛАР

Инсоният тарихидаги энг даҳшатли уруш тўғрисида, бу урушга Ўзбекистондан сафарбар қилинган юртдошларимиз ҳақида кўплаб асарлар яратилган. Аммо 30-йилларда қулоқ қилиниб, Украина, Шимолий Кавказ, Қозоғистон ва Сибирга сургун қилинган ўзбекистонликларнинг ўша юртлардан фронтга олиниб, жанггоҳларда кўрсатган жасоратларига доир аниқ маълумотлар ҳанузгача йўқ эди. Профессор Рустамбек Шамсутдиновнинг «Ўзбекистонда советларнинг қулоқлаштириш сиёсати ва унинг фожиали оқибатлари» (Тошкент, «Шарқ», 2001) асарида Украинанинг Херсон области, Голопристан, Скадовский, Каховский туманларидан урушга сафарбар қилинган ва жанггоҳларда ҳалок бўлган 162 нафар юртдошимиз ҳақида маълумотлар келтирилган. Рустамбек Шамсутдинов тадқиқотчи Алишер Мамажонов билан Ставропол ўлкасида илмий сафарда бўлиб, бу муҳим мавзу хусусида янада қимматли маълумотларни аниқлашга муваффақ бўлишди.

Маълумотларга кўра, иккинчи жаҳон уруши даврида Ўзбекистондан 1.433.230 киши ҳарбий хизматга чақирилган. Шулардан 263005 нафари ҳалок бўлган, 139670 киши бедарак йўқолган. Шўролар даврида нашр этилган 23 жилдлик «Хотира китоби»га эса «қулоқ» қилинганлар ва уларнинг фожиали тақдири тўғрисида маълумотлар киритилмаган.

Иккинчи жаҳон уруши бошланиши арафасида собиқ иттифоқнинг турли ҳудудларида тахминан 200 минг оила, жами 930.221 нафар «қулоқ»лар бор эди. 1931 йил августида Шимолий Кавказга Бухоро округидан 613 оила (3820 киши), Самарқанд округидан 703 оила (3680 киши), Сурхондарё округидан 100 оила (482 киши), жами Ўзбекистон бўйича 1416 оила (7922 киши) сургун қилинган эди. 1941 йилнинг 1 январига келиб Шимолий Кавказда 336 ўзбек оиласи қолган. 1942-1943 йиллари ана шу оилалардан урушга ва меҳнат фронтига одамлар олинган.

Маълумки, урушгача ва урушнинг дастлабки даврида совет раҳбарияти «қулоқ»ларни армияга олмаган, давлат уларга ишонмаган, уларга қурол беришдан ҳайиққан. Ҳаттоки, 1940 йил 27 февралда Ишчи-деҳқон қизил армияси бош бошқармаси «меҳнат учун кўчириб келтирилганлар ва уларнинг фарзандлари қизил армия ва флотга чақирилмасин», деган махсус кўрсатма ҳам берган. Шу тариқа улар ҳар жиҳатдан таҳқирланган.

Давоми иккинчи бетда.

Ойбек таваллудининг 100 йиллигига

У ЎЗИ ЯРАТГАН ҲАЙКАЛДАЙ БАЛАНД!

Мусо Тошмуҳаммад ўғли Ойбек қанча доно, донишманд бўлса, шунча камтар, самимий инсон, буюк шахс эди; меҳр тўла қалбини чақнаб турган ёниқ кўзлари айтиб тургандай...

Эсласам, эрта баҳор кечга яқин Саид Аҳмад билан иккимиз Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасига аъзо бўлиб кириш учун тавсия сўраб Ойбек домланинг уйига бордик. Бахтимизга домла уйда экан. Лекин дарвозани очиб ҳовлига қадам қўйганимизда ҳеч ким йўқдай туюлди, жимжитлик... Кейин маълум бўлишича ҳали сомоншувоқдан чиқмаган уй даҳлизига калишларимизни бемалол ечиб, чап қўлдаги эшикни секин, ийманиб тортганимизда овоз эшитилди:

— Ким?

— Биз, — дедик иккимиз баробар.

Ичкарига кирдик, салом-алик қилдик. Ойбек домла бир ўзи кўрпа ёйилган, кўрпача солинган танча четида елкасига қавилма телогрейка ташлаб ўтирарди. Танча устида қоғоз, сиёҳдон ва бир коса жийда, ручка қўлида, демак, ижод жараёни...

— Кечирасиз, бевақт келганга ўхшаймиз, — дедим узр айтгандай.

— Йўқ, йўқ! Яхши... Ҳозир Навоий ҳазратлари билан гаплашаётган эдим, ҳа, майли!.. — деб кулди домла. — Энди навбат сизларга... Қани, жийдадан олинглар, — деди яна тез-тез: бир сўзни айтиб бўлмасдан иккинчисига улаб, хижолат тортгандай: — Зарифа йўқ, ҳали ишдан келгани йўқ.

Саид Аҳмад аллақандай, лекин ўзига ярашиқ бир ҳазил қилганда, домла қотиб-қотиб кулди ва устма-уст яна:

— Яхши, яхши... — деди-да, қўлига қалам олиб, ҳар иккимизга оқ йўл тилади...

1944 йилнинг қутлуғ кунларидан бирида Туроб Тўла, Шуҳрат, Мирмуҳсин, Қуддус Муҳаммадий, Саид Аҳмад ва каминани Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси ўз бағрига олди.

Давоми тўртинчи бетда.

ИЖОДИЙ УЧРАШУВ

Андижон Давлат университетининг мажлислар залида таниқли адиб, шоир, олим ва таржимон, Ўзбекистон халқ ёзувчиси Муҳаммад Али билан ижодий учрашув бўлди. Учрашувни университет ректори С.Зайнобиддинов кириш сўзи билан очди:

— Андижонда туғилиб вояга етган, бугунги кунда халқимизнинг ардоқли адибларидан бирига айланган Муҳаммад Али ўзининг тарихий асарлари, хусусан, Амир Темур ва темурийлар ҳақидаги романлари билан ўқувчилар меҳрини қозониб келмоқда.

Ўзбекистон халқ шоири Тўлан Низом буюк тарихимизни янгидан идрок этиш ва ана шу тушунчани халқимиз онгига сингдириш ижодкорлар олдида турган шарафли вазифалардан эканлигини таъкидлади. Бу эса ёш авлодни тарбиялашда, унинг қалбига ифтихор туйғуларини сингдиришда муҳим аҳамиятга эга. Адибнинг шу йўлда ёзилган «Машраб», «Гумбаздаги нур» достонлари, «Боқий дунё» шеърий романи, «Сарбадорлар» тарихий трилогияси, «Улуғ салтанат», «Абадий соғинчлар» тарихий романлари ўқувчиларнинг севимли асарларига айлангани бежиз эмас.

Учрашувда андижонлик адиб ва шоирлардан Қамчибек Кенжа, Хуршида, университет филология факултети декани ўринбосари Ҳ.Каримов ва бошқалар адибнинг серқирра ижоди ҳақида сўз юритдилар.

Ўзбекистон халқ ёзувчиси Муҳаммад Али ўз ижодий режалари билан ўртоқлашди, йиғилганларни янги шеърларидан баҳраманд этиб, кўпдан-кўп саволларга жавоб берди.

Юнусобод туманидаги Лутфихоним Саримсоқова номли 86-мактабда улуғ адибимиз Мусо Тошмуҳаммад ўғли Ойбек таваллудининг 100 йиллигига бағишланган адабий кеча бўлди.

Маънавият ва маърифат ишлари бўйича директор ўринбосари Дилфуза Аъзамова кечани очар экан, устоз адибнинг ҳаёти ва ижоди ёш авлод учун ибрат мактаби эканлигини таъкидлади.

ЭҲТИРОМ

Филология фанлари доктори Наим Каримов Ойбек ижоди ҳақида маъруза қилди. Ўзбекистон халқ шоирлари Жуманиёз Жабборов, Нормурод Нарзуллаев улуғ адибнинг сўз санъати борасидаги маҳорати, серқирра истеъдоди ҳақида сўз юритиб, унга бағишланган шеърларидан ўқиб беришди.

Мактаб ўқувчилари ижросидаги адабий-бадиий композиция барчада яхши таассурот қолдирди.

Саида РАҲМОНОВА

МАДАНИЙ ҲАЁТ

Айни кунларда Хитой Халқ республикасида шу йилнинг май ойида ўтадиган Ўзбекистон маданияти кунларига қизғин тайёргарлик бошланди. Маданият ва спорт ишлари вазирлигида тадбирни ўтказиш учун ташкилий-ижодий гуруҳ тузилди. Алишер Навоий номидаги опера ва балет театрида маданият кунлари намойиш этиладиган катта дастур устида ижодий иш бошлаб юборилди. Мазкур тадбир бош режиссёри, Ўзбекистон халқ артисти Баҳодир Йўлдошев, сценарий муаллифи — Хуршид Даврон, саҳналаштирувчи режиссёр — Валижон Умаров.

Миллий куй-қўшиқлар ва гўзал рақслардан иборат концерт дастурида Ўзбекистон халқ артистлари М.Йўлчиева, З.Бойхонова, Ў.Саиджонов, А.Исмоилов, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артистлар Ҳ.Азимов, М.Дадабоева, Е.Тўхтаева, А.Ниёзметова, «Баҳор», «Тановар», «Ўзбекистон» рақс ансамбллари ва бир қанча ёш санъаткорлар иштирок этадилар.

Бундан ташқари, бадиий ва фото кўргазмалар ташкил этиш, босма нашрлар, буклетлар, реклама маҳсулотлари тайёрлаш ва бошқа ташкилий ишлар олиб борилялти.

ПОЙТАХТ ТЕАТРИ НАМАНГАНДА

Шу кунларда Аброр Ҳидоятов номидаги драма театрининг бир гуруҳ санъаткорлари Наманган вилоятидаги жамоа хўжаликлари, ўқув масканларида мухлислари билан ижодий учрашувлар ўтказишмоқда. Театр жамоаси ўз репертуаридаги «Эски муҳаббат», «Аёллар салтанати» асарларини томошабинларга намойиш этмоқда. Ижодий учрашувларда Дилбархон Қосимова, Мадинахон Тўхтаева, Жумадулла Раметов ва Баҳодир Мирмақсудовларнинг чиқишлари кўпчиликда яхши таассурот қолдирди.

Зоҳида ПАРМОНОВА

БУГУНГИ СОНДА:

ЙЎЛЛАР РОСТЛИК ТОМОН БОРАДИ... 3

4 МИФ ВА ИЖОДИЙ ЖАРАЁН

ДИДНИ БУЗИШГА ҲАҚҚИМИЗ БОРМИ? 5

6 ИНТЕРНЕТ КАФЕ: ФОЙДАСИ КЎПМИ ЁКИ ЗАРАРИ?

ҲУРМАТЛИ МУШТАРИЙЛАР!

«Ўзбекистон адабиёти ва санъати»га 2005 йил учун обуна давом этмоқда.

Обуна баҳоси сиз кутганингиздан анча арзон.

Нашр кўрсаткичимиз — 222

Мамлакатимизнинг барча шаҳар, туман ва қишлоқларидаги алоқа бўлимлари ҳамда матбуот тарқатиш муассасаларида сизни кутиб туришибди.

Обуна чекланмаган.

ЛОТЕРЕЯ ЎЙНАБ КАЙФИЯТИНГИЗ БУЗИЛГАНИДАН КЎРА, “ЎзАС”ни ЎҚИБ БОЙ БЎЛГАНИНГИЗ ЯХШИ!

ЖАНГГОҲЛАРДА ҲАЛОК БЎЛГАН «ҚУЛОҚ»ЛАР

Боши биринчи бетда.

Уруш арафасида 16 ёшга тўлиб, паспорт олган «қулоқ» фарзандларини меҳнат сургунидан озод қилиш бошланди. Бироқ уруш бошланиши билан уларни озод қилиш тўхтатилди, бунга қадар озод қилинганлар эса яна аввалги сургун қилинган жойига рўйхатдан ўтиш учун ариза бера бошладилар. Чунки озод бўлган «қулоқ»лар бусиз ҳарбий хизматга чақирилмас ва фронтга жўнай олмас эдилар. Лагерлар бош бошқармаси (ГУЛАГ) сургун қилинганлар фарзандларини (немис ва финлардан ташқари) озод қилиш ва уларни комиссариатларда ҳисобга олишни тезлаштириш ҳақида жойларга кўрсатмалар жўнатишга мажбур бўлади.

Уруш арафасида Николо-Александровскдаги «қулоқ»лар меҳнат колониясида 4437 киши бўлган. Бу посёлка қарамоғидаги «Советский хлопкороб», «Заря Востока», «Вперёд», «Ворошилов», «Красный луч» колхозларида асосан ўзбек, тожик, қирғиз, туркман, черкас миллатига мансуб кишилар ишлаган.

Уруш бошланиши билан Николо-Александровскдаги мактабни немис аскарлари ўзларига казарма қилиб олишади, ўқув қуролларини овқат пиширишда ёқилғи сифатида ишлатишади.

Николо-Александровск қишлоқ советидан урушга сафарбар қилинганлардан 167 киши жанггоҳларда ҳалок бўлган. Улар орасида ўзбеклар ҳам бор эди. Шунингдек, Ново-Романовка, Арзгир қишлоқларида яшаб, шу жойлардан фронтга олинган ва жангларда ҳалок бўлган юртдошларимизнинг бир қанчаси ҳам аниқланди.

Қуйида Николо-Александровск, Ново-Романовка ва Арзгир қишлоқларида яшаб, шу ерлардан фронтга олинган ва жангларда ҳалок бўлган юртдошларимиздан 53 кишининг номлари эълон қилинмоқда. (Исм ва фамилиялар, жой номлари архив ҳужжатлари асосида ёзилди. — Муаллиф):

Алибердиев Рустам, 1910 йилда туғилган. 1943 йил 14 мартда Ленинград областида ҳалок бўлган, Старорусский райони, Кнево қишлоғидаги қабристонда дафн қилинган.

Аҳмедов Ҳасан, 1909 йилда туғилган, 1942 йил 17 сентябрда Ленинград области, Личково станциясида ҳалок бўлган.

Аҳмедов Турсун, 1915 йилда Каттақўрғон шаҳрида туғилган, 1942 йилда Арзгир РҲКдан армияга олинган, 1943 йилда бедарак йўқолган.

Аҳметов И.Б., 1922 йилда туғилган, 1940 йили армияга чақирилган, 1943 йил 1 сентябрда Ленинград области Личково станциясида ҳалок бўлган.

Бадмаев Нарон Бембаевич, 1900 йилда туғилган, ўзбек. 1942 йили Левокум РҲКдан армияга олинган, лейтенант, Куропаткин шаҳридаги госпиталда 1942 йили 25 майда вафот этган.

Бозоров Аҳмат, 1915 йилда туғилган, 1941 йил Арзгир РҲКдан армияга олинган, 1942 йил 27 ноябрда Сталинград области, Городишенский районида ҳалок бўлган.

Беганжаев Барра Авезович, 1920 йилда Бухоро области, Қоракўл райони, Жумабозор қишлоғида туғилган, Николо-Александровск қишлоқ совети, «Советский хлопкороб» колхозидан 1942 йил 6 июлда армияга олинган, 1942 йил 17 сентябрда Ленинград области, Личково станциясида ҳалок бўлган.

Бердиназаров Хазептай, 1914 йилда туғилган, 1941 йили Арзгир РҲКдан армияга олинган, оддий жангчи, 1943 йил 26 октябрда Могилев области, Староселп қишлоғида ҳалок бўлган.

Дадашев (ҳужжатда Дадышев) Аних Юржалович, 1916 йилда туғилган, 1941 йили Арзгир РҲКдан аскарликка олинган, сержант, 1942 йил 11 сентябрда Сталинград области Дубовский районида ҳалок бўлган.

Дадтишев Ботир Ражабович, 1907 йилда туғилган, Арзгир РҲКдан аскарликка олинган, сержант, 1942 йил 9 сентябрда Сталинград области Дубовский районида ҳалок бўлган.

Гулов Фатазин Назарович, 1921 йилда туғилган, 1941 йили Арзгир РҲКдан армияга олинган, сержант, 1942 йили 9 сентябрда Сталинград области, Дубовский райони, Томилино қишлоғида ҳалок бўлган.

Зулфиқоров Зулфиқор Ҳожиевич, 1919 йилда туғилган, 1941 йили Арзгир РҲКдан армияга олинган, 1943 йил 17 майда ҳалок бўлган.

Мавлонов Омон, 1911 йилда туғилган, 1940 йили Левокум РҲКдан армияга олинган. Ленинград области, Лисковксий районидаги Язвише қишлоғи бaverfародарлар қабристонида дафн қилинган.

Мавлонов Султон, 1919 йилда туғилган, 1941 йили Арзгир РҲКдан аскарликка олинган. 1944 йил 19 июлда Волинск области, Турийск районида ҳалок бўлган, Пшевала қишлоғидаги қабристонда дафн қилинган.

Разақов Самад, 1919 йилда Шофиркон районида туғилган. 1943 йилнинг 25 февралида Калинин области, Локнянский райони, Борки қишлоғида ҳалок бўлган.

Расулов Астанакул, 1924 йилда туғилган, Арзгир РҲКдан аскарликка олинган. 1943 йилнинг 28 февралида Калинин области, Локнянский райони, Погорелка қишлоғида ҳалок бўлган.

Солиев Ўсман, 1914 йили Вобкент райони, Рахнин қишлоғида туғилган, 1941 йили армияга олинган, 1942 йил 18 сентябрда Ленинград области, Личково қишлоғида ҳалок бўлган.

Супихонов Усмон, 1908 йили туғилган, 1941 йили армияга олинган. 1942 йил 6 декабрда Ленинград области, Старорусский райони, М.Дубовици қишлоғида ҳалок бўлган.

Тўраев Юсуп Муҳамедович, 1924 йилда туғилган, 1941 йили аскарликка олинган. Сталинград области, Дубовский райони, Томилино қишлоғида 1942 йил 9 сентябрда ҳалок бўлган.

Тўрақулов Тўйчи, 1920 йилда туғилган, 1941 йили аскарликка олинган, Ленинград области Личковский райони, Палцо қишлоғида 1942 йил 24 декабрда ҳалок бўлган.

Турсунов Восит, 1924 йилда туғилган, Ленинград области, Личково области, Личково станциясида 1942 йил 18 сентябрда ҳалок бўлган.

Умаров Ғофур, 1920 йили Каттақўрғон шаҳрида туғилган. 1942 йил 17 сентябрда Ленинград области, Личково станциясида бедарак йўқолган.

Умаров Файзулла, 1922 йилда туғилган. 1942 йил 18 октябрда ҳалок бўлган.

Холниёзов Тожи Туронович, 1921 йили Самарқанд области, Оқдарё райони, Кашталик қишлоғида туғилган. 1943 йил 28 июлда Абрамовское қишлоғида ҳалок бўлган.

Худоёров Сафар, 1913 йили туғилган. 1944 йил 17 февралда Ленинград области, Поддорский райони, Поддори қишлоғида ҳалок бўлган.

Чориев Мамад, 1922 йили туғилган. Краснодар ўлкаси, Қрим райони, Плавненский хуторида 1943 йил 26 майда ҳалок бўлган.

Чўлиев Гулсин, 1900 йили туғилган. 1942 йил 11 декабрда Сталинград области, Бекетовский райони, Ягодное қишлоғида ҳалок бўлган.

Шодмонов Темур, 1917 йилда туғилган. 1942 йил 26 сентябрда Калинин области, Ржевский райони, Митково қишлоғида ҳалок бўлган.

Шодмонов Мардон, 1918 йили туғилган. 1942 йил 10 декабрда Москва шаҳрида ҳалок бўлган, Преображенское қабристонида 148-қабрга дафн этилган.

Шарифов Мирза, 1905 йили туғилган. 1943 йил 23 февралда Ленинград области, Старорусский райони, Деревково қишлоғида ҳалок бўлган.

Николо-Александровск ва Ново-Романовск қишлоқларидан фронтга сафарбар этилганлар сафида тожиклар ва қозоқлар ҳам бўлган. Тожик қардошлардан **Тожиев Аббос Мохатсевич** (1920 йилда туғилган, 1941 йили Левокум РҲКдан аскарликка олинган, оддий аскар, 1941 йил 12 июлда бедарак йўқолган), **Мадаминов Ҳайдар Раҳмонович** (1923 йили Ленинобод шаҳрида туғилган, 1941 йили Арзгир РҲКдан аскарликка олинган, оддий аскар, 1942 йил 10 октябрда Смоленск области, Сошино қишлоғида ҳалок бўлган), **Мейбазаров Ҳамид** (1904 йили Тожикистонда туғилган, 1941 йили Арзгир РҲКдан аскарликка олинган, оддий аскар, 1942 йили 18 сентябрда Ленинград области, Личково станциясида ҳалок бўлган), **Мелихатов Марбек** (1912 йили туғилган, Арзгир РҲКдан аскарликка олинган, оддий аскар, 1942 йил 29 октябрда Ленинград области, Личковский райони, Белий Бор қишлоғида ҳалок бўлган), **Содиқов Нор Бўриевич** (1924 йили Душанба областида туғилган, 1941 йили Арзгир РҲКдан аскарликка олинган, оддий жангчи, 1941 йил 21 июлда ҳалок бўлган), **Сўпиев Воҳид Халикович** (1924 йили Тожикистоннинг Қўрғонтепа райони, Чипурек қишлоғида туғилган, 1941 йили Арзгир РҲКдан аскарликка олинган, 1943 йил 16 августида Смоленск области Пречистенский райони Отря қишлоғида ҳалок бўлган); қозоқ қардошлардан эса **Қодиров Файзилло** (1917 йилда туғилган, 1941 йили Арзгир РҲКдан аскарликка олинган, 1942 йил 13 сентябрда Ленинград области, Личковский райони Язвице қишлоғида ҳалок бўлган, шу жойда дафн этилган, 266-қабр), **Қўлдошев Аҳад** (1920 йилда туғилган, Арзгир РҲКдан 1940 йили аскарликка олинган, оддий жангчи, 1942 йил 17 февралда Ленинград области Личково қишлоғида бедарак йўқолган), **Рустамов Тўра** (1902 йилда туғилган, 1943 йили Арзгир РҲКдан аскарликка олинган, оддий аскар, 1944 йил 20 январда Калинин области, Ново-Сокольник райони, Никитино қишлоғида ҳалок бўлган).

Ўша Николо-Александровск қишлоғига яқин бўлган Арзгир районидан аскарликка чақирилиб, фронтларда ҳалок бўлган ўзбеклар ҳам аниқланди. Улар ҳақида ҳам маълумот келтиришни жоиз деб билдик.

Авезов Ҳошим, 1910 йилда туғилган. 1942 йилнинг 24 июнида Харков области, Боровский районида ҳалок бўлган, Фомино қишлоғида дафн этилган.

Азизов Назир Азурович, 1922 йилда туғилган. 1943 йил 19 мартда ҳалок бўлган. Краснодар ўлкаси Кримская станциясида дафн қилинган.

Аҳмедов Фезот Имонкулович, 1922 йилда туғилган. Калининград области, Ржевский район, Гяжлово қишлоғида 1942 йили ҳалок бўлган.

Аллабердиев Авазберди, 1908 йилда туғилган. 1942 йил 12 ноябрда бедарак йўқолган.

Бойбеков Атий, 1905 йилда туғилган. 1941 йили Левокум райони, Бургун-Маджари қишлоғидан аскарликка олинган, сержант, 1942 йил 24 июлда бедарак йўқолган.

Бобобеков Абдусалом, 1905 йили туғилган. 1942 йил 26 сентябрда Сталинград области Дубовский райони, Шимолий тепаликда ҳалок бўлган.

Сидбатанов Шабан Ахтинович, 1915 йилда туғилган. 1942 йил 1 майда ҳалок бўлган, француз қабристонига дафн қилинган.

Тоиров Туван Испали, 1903 йилда туғилган, Левокум райони, Величаево қишлоғидан 1941 йили аскарликка олинган. 1943 йил 26 февралда Курсак области, Солдатское қишлоғида ҳалок бўлган.

Хасаев Малик Мустафоевич, 1920 йилда туғилган, Левокум райони, Левокум қишлоғидан аскарликка олинган. 1943 йил 13 майда Краснодар ўлкаси, Черниченко хуторида ҳалок бўлган.

Эргашев Мусо Бегматович, 1912 йилда туғилган. 1943 йил 28 февралда Калинин области, Локнянский район, Погорелки қишлоғида ҳалок бўлган.

Элтошев Сарон Элтошевич, 1913 йилда туғилган. Левокум райони, Величаево қишлоғидан 1942 йили аскарликка олинган. 1944 йили 8 январда Кировоград области Петровское қишлоғида ҳалок бўлган.

Аликулов Расул, 1923 йилда Самарқанд области, Нарпай район, Қорасон қишлоғида туғилган, Арзгир РҲКдан армияга олинган, қизил аскар. 1942 йилда бедарак йўқолган.

Хўжаев Жума, 1912 йилда туғилган, Арзгир РҲКдан армияга олинган, 1943 йил 26 февралда ҳалок бўлган, Калинин области, Локнянский райони, Погорелки қишлоғида дафн қилинган.

Ўзбекистондан қизил армия сафига чақирилган ва Ставрополь ўлкасида фашистларга қарши курашда ҳалок бўлган ватандошларимиз ҳақидаги маълумотлар 2000 йилда нашр этилган «Воинские захоронения в Ставропольском крае» китобидан ҳам ўрин олган. Улар тўғрисида ҳам қисқача маълумотлар келтирамиз.

Акбаров Мамад, 1913 йилда Фарғона вилояти, Тошлоқ район ҳарбий комиссариати томонидан армияга олинган, 347-ўқчи дивизияда хизмат қилган, 1942 йил 22 декабрда ҳалок бўлган. Орджоникидзе ўлкаси (ўша вақтда Ставрополь ўлкаси шу ном билан аталган — Р.Ш.), Курский райони, Стодерево станицасида дафн қилинган.

Алтмишев Қурбонали, (ҳужжатда Қўрғонали — Р.Ш.), 1921 йилда туғилган, 347-ўқчи дивизияда хизмат қилган, 1942 йил 26 декабрда ҳалок бўлган, Стодерево станицасида дафн қилинган.

Амиров Умарали Амирович, 1913 йилда ҳозирги Шаҳрихон туманида туғилган, 1942 йил 24 декабрда ҳалок бўлган, Орджоникидзе ўлкаси, Курский райони, Ага Батир хуторида дафн қилинган.

Отахонов Абдураҳмон, 1943 йили ҳалок бўлган, Орджоникидзе ўлкаси, Киров райони, Полтавское қишлоғида дафн қилинган.

Аҳмедов Авазбой, 1916 йилда Фарғона вилояти, Киров районида туғилган, 1942 йил 22 декабрда ҳалок бўлган, Орджоникидзе ўлкаси, Курский райони, Кизилово хуторида дафн қилинган.

Аҳмедов Хотам, 1913 йилда Фарғона области, Каганович районида туғилган. 1942 йил 22 декабрда ҳалок бўлган, Орджоникидзе ўлкаси, Курский райони, Стодерево станицасида дафн этилган.

Бадалов Шораҳмат, 1912 йилда Марғилон райони, Шегор тепа қишлоқ советида туғилган, 34-ўқчи дивизияда хизмат қилган, 1942 йилда 24 декабрда ҳалок бўлган, Ага Батир хуторида дафн қилинган.

Бозоров Юсуп, 1912 йилда Фарғона областида туғилган. 1943 йил 1 январда ҳалок бўлган, Орджоникидзе ўлкаси, Курский райони, Кизилово хуторида дафн қилинган.

Жумаев Раҳмон, 1915 йил Фарғона райони, Каптархона қишлоғида туғилган. 1942 йил 22 декабрда ҳалок бўлган, Орджоникидзе ўлкаси, Курский райони, Стодерево станицасида дафн қилинган.

Жўрабоев Абдурасул, 1916 йилда Андижон области, Балиқчи районида туғилган, 151-ўқчи дивизияда хизмат қилган, 1942 йил 3 январда ҳалок бўлган, Орджоникидзе ўлкаси, Курский райони, Тарский хуторида дафн қилинган.

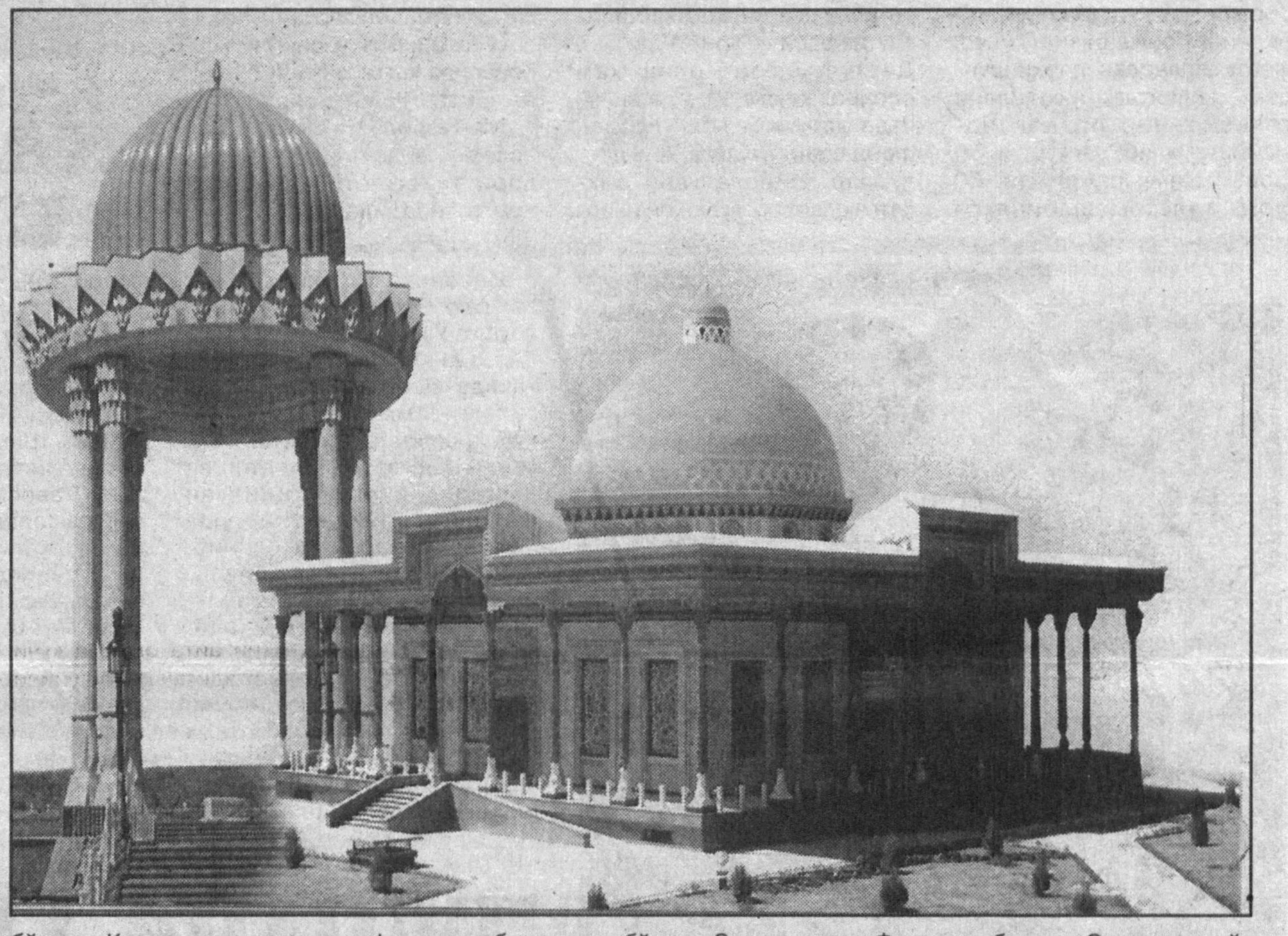

Деҳқонов Турсунбой, 1920 йилда Тошкент области, Оҳангарон райони, Фрунзе қишлоқ советида туғилган. 347-ўқчи дивизияда оддий аскар, 1942 йил 26 декабрда ҳалок бўлган, Орджоникидзе ўлкаси, Курский райони, Стодерево станицасида дафн қилинган.

Қўчқоров Каримбой, 1920 йилда Фарғона области, Киров райони, Тол қишлоғида туғилган. 1942 йил 26 декабрда ҳалок бўлган, Орджоникидзе ўлкаси, Курский райони, Стодерево станицасида дафн қилинган.

Зулфиқоров Эргашбой, Ўзбекистоннинг Киров районидан армияга олинган. 1942 йил 22 декабрда ҳалок бўлган. Стодерево станицасида дафн қилинган.

Қамбаров Турсунбой, 347-ўқчи дивизияда хизмат қилган, 1943 йил 1 январда ҳалок бўлган, Курский райони, Кизилово хуторида дафн қилинган.

Қодиров Жўра, 1904 йилда 271-ўқчи дивизияда оддий аскар, 1943 йил 1 февралда ҳалок бўлган. Орджоникидзе ўлкаси, Курский райони, Курск станицасида дафн қилинган.

Қодиров Азобжон, Фарғона области, Каганович райони, Владимировское қишлоқ советида туғилган. 1943 йил 1 январда ҳалок бўлган, Кизилово хуторида дафн қилинган.

Қодиров Шерали, 1911 йилда туғилган, 1943 йил 4 январда ҳалок бўлган, Курский райони, Полтавское қишлоғида дафн қилинган.

Қодиров Қулдошбой, 1916 йилда Фарғона области, Каганович районида туғилган. 1943 йил 8 январда ҳалок бўлган, Орджоникидзе ўлкаси, Аппалонский райони, Советский қишлоғи қабристонида дафн қилинган.

Казанов Бозорбой, 1910 йилда Ўзбекистон ССР, Ўрганжи қишлоғида туғилган, Пахтакор РҲКдан армияга олинган, 151-ўқчи дивизияда оддий аскар, 1943 йил 3 январда ҳалок бўлган, Курский райони, Тарский хуторида дафн қилинган.

Қорабоев Азиз, 1913 йилда Фарғона области, Тошлоқ райони, Охунбобоев қишлоқ советида туғилган. 1942 йил 22 декабрда ҳалок бўлган, Стодерево станицасида дафн қилинган.

Мадалиев Исмон, (Усмон — Р.Ш.), 1913 йилда Фарғона области, Бағдод райони, Дурмачан қишлоқ советида туғилган. 1942 йил 26 декабрда ҳалок бўлган, Стодерево станицасида дафн қилинган.

Мадумаров Мамарози, 1912 йили Фарғона области, Қува районида туғилган. 1942 йил 27 декабрдаги жангда қаттиқ ярадор бўлиб вафот этган. Орджоникидзе ўлкаси, Курский райони, Голюгалевская станицасида дафн қилинган.

Маматкулов Мирзо Маҳмудович, 347-ўқчи дивизияда қизил аскар, 1942 йил 25 декабрда ҳалок бўлган, Стодерево станицасида дафн қилинган.

Мамаев Тошпўлат, 1915 йилда Қува районида туғилган, 347-ўқчи дивизияда оддий аскар, 1942 йил 22 декабрда ҳалок бўлган. Стодерево станицасида дафн қилинган.

Маҳмудов Ҳаитбой, 1910 йилда Андижон области, Хўжаобод райони, Найман қишлоғида туғилган, Хўжаобод РҲКдан армияга олинган, оддий аскар, 1943 йил 3 январда ҳалок бўлган.

Майдажонов Абу, Тошкент областида туғилган, Сирдарё РҲКдан армияга олинган, оддий аскар, 1943 йил 13 сентябрда (ЭГ № 5420) жароҳатдан вафот қилган, Ессентуки шаҳридаги қардошлик мозорида дафн қилинган, 1-стрелаж, 31-тартибли рақам.

Меликўзиев Сотволди, 1915 йилда Марғилон районидаги Ёзёвон қишлоғида туғилган, Марғилон РҲКдан армияга олинган, 63-отлиқ дивизия, 214-отлиқ полкда сержант, 1943 йил 12 январда ҳалок бўлган, Орджоникидзе ўлкаси Александровск қишлоғида дафн қилинган.

Мирзалиев Нўъмон, 1913 йилда Ўзбекистонда туғилган, 347-ўқчи дивизияда оддий аскар, 1943 йил 16 январда ҳалок бўлган, Ставрополь ўлкаси, Минералводи райони Нагутское қишлоғида, Утренняя Долина хуторида дафн қилинган.

Ниёзов Абдуқодир, 1913 йилда Фарғона области, Қува районида туғилган. Қува РҲКдан армияга олинган, 347-ўқчи дивизияда оддий аскар, 1942 йил 25 декабрда қаттиқ жароҳатдан вафот этган. Орджоникидзе ўлкаси, Курский райони, Голюгаевская станицасида дафн қилинган.

Нурматов Қўшақбой, 1923 йилда Бағдод райони, Чинмадолин қишлоқ советида туғилган, 347-ўқчи дивизияда қизил аскар, 1942 йил 22 декабрда ҳалок бўлган, Стодерево станицасида дафн қилинган.

Парпиев Машъал, 1915 йилда Андижон районида туғилган, 1943 йил 3 январда ҳалок бўлган, Курский райони, Тарский хуторида дафн қилинган.

Раҳимов Умар, 1912 йилда Тошлоқ райони, Охунбобоев қишлоқ советида туғилган. 1942 йил 22 декабрда ҳалок бўлган, Стодерево станицасида дафн қилинган.

Раҳматов Олимжон, Бағдод райони, Самарқанд қишлоқ советида туғилган, 1942 йил 23 декабрда ҳалок бўлган, Стодерево станицасида дафн қилинган.

Раҳмонов Солижон, 1913 йилда Фарғона области, Данғара қишлоқ советида туғилган, 1942 йил 20 декабрда ҳалок бўлган, Стодерево станицасида дафн қилинган.

Рахмонов Рўзибой, 1914 йилда Марғилон райони, Шамурсин қишлоғида туғилган, 1942 йил 26 декабрда ҳалок бўлган, Стодерево станицасида дафн қилинган.

Рамазонов Ҳалим Йўлдошевич, 1918 йилда Бухоро вилояти, Чахшихбан қишлоғида туғилган, 1943 йил 1 январда ҳалок бўлган, Кизилово хуторида дафн қилинган.

Рустамов Абдураҳмон, 1912 йилда Фарғона области, Молотов районида туғилган, 1943 йил 1 январда ҳалок бўлган, Орджоникидзе ўлкаси, Курский райони, Дидимкин хуторида дафн қилинган.

Тошматов Мели, 1912 йилда Қувада туғилган, 1943 йил 1 январда ҳалок бўлган, Дидимкин хуторида дафн қилинган.

Тешабоев Умрзоқ, 1913 йилда Тошлоқ районида туғилган, 1943 йил 1 январда ҳалок бўлган, Дидимкин хуторида дафн қилинган.

Тўраев Турсунбой, 1922 йилда Фарғона области, Отқори қишлоғида туғилган, 1942 йил 26 декабрда ҳалок бўлган, Стодерево станицасида дафн қилинган.

Турдиев Исломжон, 1915 йилда туғилган, Бағдод РҲКдан армияга олинган, 1943 йил 1 январда ҳалок бўлган, Кизилово хуторида дафн қилинган.

Тўрақулов Қодир Умарович, Тошкент области, Ўрта Чирчиқ РҲКдан армияга олинган, 63-отлиқ дивизия, 214-отлиқ полкида қизил аскар, 1943 йил 12 январда ҳалок бўлган, Орджоникидзе ўлкаси Александровское қишлоғида дафн қилинган.

Турғунбоев Қосим, 1909 йилда Юқори Чирчиқ районида туғилган, 1943 йил 12 январда ҳалок бўлган, Алексакндровский райони, Саблинское қишлоғида дафн қилинган.

Худойбердиев Қорабой, 1913 йилда Бағдод районида туғилган, 1175-сапёр батальони, 343-ўқчи дивизияда қизил аскар, 1943 йил 8 январда ҳалок бўлган, Орджоникидзе ўлкаси, Апполонский райони, Советская станицасидаги қабристонга дафн қилинган.

Зокиров Ҳалимжон, Фарғона области, Тошлоқ РҲКдан армияга олинган, 347-ўқчи дивизияда оддий аскар, 1943 йил 16 январда ҳалок бўлган, Ставрополь ўлка, Минералводи райони, Нагутское қишлоғида дафн қилинган.

Жўраев Абдураҳмон, Тошкент областидан армияга олинган, 140-танк бригадасида оддий аскар, 1943 йил 8 январда ҳалок бўлган, Минералводи райони Утренняя долина хуторида дафн қилинган.

Жиянов Иброҳим, 1912 йилда Фарғона области, Бағдод райони, Партанчи қишлоғида туғилган, 1943 йил 8 январда ҳалок бўлган, Орджоникидзе ўлкаси, Солдан-Александровский райони, Михайловка қишлоғида дафн қилинган.

Жумаев Бахтан, 1907 йилда Фарғона области, Каганович районида туғилган. 1943 йил 8 январда ҳалок бўлган, Орджоникидзе ўлкаси, Александровский райони, Михайловка қишлоғида дафн этилган.

Шерматов Мамайжон, 1912 йилда Фарғона области, Молотов РҲКдан армияга олинган, 1943 йил 8 январда ҳалок бўлган, Михайловка қишлоғида дафн қилинган.

Тусматов Эшонбой, 1914 йилда Фарғона области, Олтиариқ райони, Бодоқ қишлоқ советида туғилган, 347-ўқчи дивизияда қизил аскар, 1942 йил 22 декабрда ҳалок бўлган. Стодерево станицасида дафн қилинган.

Усмонов Жўрабой, Фарғона области, Каганович РҲКдан армияга олинган, 1943 йил 1 январда ҳалок бўлган, Кизилово хуторида дафн этилган.

Усмонов Раҳимжон, 1914 йилда туғилган, 151-ўқчи дивизияда оддий аскар, 1943 йил 3 январда ҳалок бўлган. Тарский хуторида дафн қилинган.

Усмонов Тиркаш, 1912 йилда Фарғона области, Олтиариқ районида туғилган, 347-ўқчи дивизияда қизил аскар, 1942 йил 26 декабрда ҳалок бўлган. Стодерево станицасида дафн қилинган.

Холбеков Даврон, 1913 йилда Фарғона областида туғилган, Каганович РҲКдан армияга олинган, 347-ўқчи дивизияда оддий аскар, 1943 йил 1 январда ҳалок бўлган, Кизилово хуторида дафн этилган.

Хидиров Шерали, 1913 йилда туғилган, 151-ўқчи дивизияда оддий аскар, 1942 йил 24 декабрда ҳалок бўлган, Курский райони, Ага Батир хуторида дафн этилган.

Шарипов Ҳасанбой, 1913 йилда туғилган. 1942 йил 1 январда ҳалок бўлган, Курский райони Левдинко хуторида дафн этилган.

Эргашев Ҳасан, 1915 йилда туғилган, Қўқон РҲКдан армияга олинган, 347-ўқчи дивизияда қизил аскар, 1942 йил 22 декабрда Стодерево станицасида дафн қилинган.

Йўлдошев Каур, 1915 йилда Фарғона области, Дмитров қишлоқ советида туғилган, Каганович РҲКдан армияга олинган, 347-ўқчи дивизияда қизил аскар, 1942 йил 22 декабрда вафот этган. Стодерево станицасида дафн этилган.

Йўлдошев Раух, 223-ўқчи дивизияда қизил аскар, 1942 йил 22 декабрда Стодерево станицасида дафн қилинган.

Йўлдошев Холбек, 1912 йилда туғилган. Фарғона области, Куйбишев РҲКдан армияга олинган, 347-ўқчи дивизияда оддий жангчи, 1943 йил 1 январида ҳалок бўлган, Курский райони, Дидимкин хуторида дафн қилинган.

Йўлдошев Холматжон, 1914 йилда Фарғона областида туғилган, Каганович РҲКдан армияга олинган, 1942 йил 25 декабрда ҳалок бўлган, Стодерево станицасида дафн этилган.

Шундай қилиб, Шимолий Кавказ ўлкаси ҳудудида фашистларга қарши олиб борилган оғир, даҳшатли жангларда ҳалок бўлган ватандошларимизнинг номлари маълум бўлди. Курский район Стодерево станицасида — 24, Кизилово хуторида — 8, Дидимкин хуторида — 4, Тарский хуторида — 5, Галюгаевская хуторида — 2, Левдинкода — 1, Полтавскоеда — 1, Александровский райони Михайловка қишлоғида — 3, Александровск қишлоғида — 3, Утренняя долина хуторида — 2, Апполонский район Советская қишлоғида — 2, Ессентукида бир юртдошларимиз қабрлари устига ёдгорлик битилган.

Бу юртдошлар хотираси ўз ватанларида ҳам ёд этилиши лозим. Уларнинг табаррук номлари қўшимча равишда «Хотира китоби»дан, Мустақиллик майдонидаги хотира лавҳаларидан жой олиши лозим, деб ҳисоблаймиз.

Рустамбек ШАМСУТДИНОВ,
Андижон Давлат университети профессори,
Алишер МАМАЖОНОВ,
катта ўқитувчи

ХОЛАНИНГ «ҚАЙМОҒИ»

Ёнимга икки қўлида сумка кўтариб олган, ўрта яшар аёл келди. Бу аёлни кўп кўраман, сут-қатиқ сотади.

— Қизим, жуда ҳам мазали қаймоқларим бор. Арзонгинага бераман, олиб қолинг. Бугун бозорга кечроқ чиққанлигим учун ҳаммасини сотишга улгурмадим. Шугинани уйга қайтариб кетишга кўзим қиймаяпти, ҳарна болаларимнинг ризқи, — дея менга қаймоқ таклиф қилди.

Қаймоқ олиш ниятим йўқлигини айтдим. Талабаликда пулни тежаб ишлатмаса, бугун қаймоқ еб, эртага рўза тутиш ҳеч гапмас. Қаймоқчи хола бўлса, ҳа деб харидга қистарди. Хиралик қилавергани учун номига нархини сўраган бўлдим.

— От билан туя бўлардими? Эрталаб икки ярим мингдан сотган эдим. Сизга...

Унинг гаплари охиригача қулоғимга кирмади. Шошиб гапини бўлдим.

— Менда бунча пул йўқ. Яхшиси уйингизга олиб кета қолинг, эртага сотиб юборарсиз.

Хола менга тасалли берди.

— Майли қизим, талаба экансиз. Сизга бир ярим мингга бераман. Бир пайтлар менинг қизим ҳам талаба бўлган. Сизларнинг шароитингизни жуда яхши тушунаман.

Холага барибир қаймоқ олмаслигимни айтсамда, менга ёпишиб олиб, хиралик қилаверди. Онам қатори аёлнинг ёшгина қизга ялиниб туриши менга эриш туюлди. Балки нархини бир оз арзон сўрасам, кўнгли ўзидан қолиб нари кетар деган ўй билан «Минг сўмга берасизми», дедим.

Бу гапимни эшитган хола, ҳеч иккиланмай, — майли қизим, талаба экансиз. Дуо қилиб ерсиз, — деганча қаймоқни қўлимга тутқазди. Лафз қилиб қўйганим учун олишдан бошқа иложим йўқ эди.

Энди ростмана харидорга айланганим учун қаймоқнинг сифати билан қизиқа бошладим.

— Вой қизим. Ишонмаяпсизми, ўттиз беш йилдан бери тирикчилигим шу. Болаларимни шу йўл билан катта қилдим. Мана татиб кўринг.

Хола банканинг оғзини очиб, кўрсатди. Кўринишидан ойдай, ҳатто бармоғимни ботириб ялаб ҳам кўрдим, тузук. Холага ишонмагим учун хижолат бўлиб, дарҳол пулни узатдим.

У хайр-мазурни ҳам насия қилиб, мендан узоқлашди. Онам тенги аёлнинг кўнглини кўтарганимдан мамнун эдим...

Аммо уйга келгач, қаймоқнинг «миси» чиқди. Тепасига озгина қаймоқ, тагига эса ачиган қатиқ солиб қўйган экан хола тушмагур. Қулоғим тагида холанинг камоли ишонч билан айтган гаплари жаранглади. «Қизим ҳали дуо қилиб ейсиз».

Афсус дуо қилиб ейиш насиб этмаган экан. Лекин қарғаш ниятим ҳам йўқ. Бу ёғи сизнинг виждонингизга ҳавола. Сизни ростдан ҳам дуо қиламан, «Илоҳим, фақат дуо қилиб ейдиган қаймоқларни сотинг!»

Назира БОЙМУРОДОВА

Ойгул СУЮНДИКОВА

РУҲИМДА КЕНГ ОСМОН ГУЛЛАДИ

ВАТАН...

Бу кўнгилда сендан улуғ достон йўқ,
Тупроғингда униддим, ўлсам, армон йўқ.
Бу очунда сендай гул, гулистон йўқ,
Бўлмасанг, кўзимда яшнар осмон йўқ.

Тошларга урилиб синган ёмғирдай,
Шамолда шовуллаб тинган ёмғирдай
Тупроққа инаман, кенгаяр бағрим,
Саротонда яшнар далалар - наҳрим.

Қасидадан улуғ шоирлар умри
Каби куйлар булбул, товланар қумри.
Болангман, ҳеч қачон бағрингдан кетмас,
Сенсиз икки олам муродга етмас!

* * *

Шеърнинг бир мисраси тушимга кирди,
Мен кезиб чиқмаган йўлга ўхшади.
Тўлқинлар мен билан ёнма-ён юрди,
Парилар чўмилган кўлга ўхшади.

Шеърнинг бир мисраси тушимга кирди,
Ҳовучлаб ичганим - тонгга ўхшади.
Хаёллари билан кенг осмон юрди,
Борлиқ мен билмаган рангга ўхшади.

Шеърнинг бир мисраси тушимга кирди,
Гулнинг баргидаги куйга ўхшади.
Шамоллар мен билан шодумон юрди,
Бари - адоғи йўқ уйга ўхшади..

* * *

Армонларим — юракдаги бардошимми,
Ёниб турган кўксим ичра тоғ-тошимми,
Кўзларимга қалқиб қотган қон ёшимми,
Кўй, йиғлама, осмон, ўзим йиғладим...

Сен йиғласанг, йиллар йиғлар, ой йиғлар,
Сокин оқшом юлдуз сузган сой йиғлар.
Ишқ кўйида гадо йиғлар, бой йиғлар,
Кўй, йиғлама, осмон, ўзим йиғладим...

Армонларим оққушларга айлансин,
Мен кирмаган ул тушларга айлансин,
Шу кенгликлар, тоғлар сендан айлансин,
Кўй, йиғлама, осмон, ўзим йиғладим...

* * *

Бу тонг майин-майин шаббода,
Саъва қушлар аллалар дилни.
Боғда райҳон тутади бода,
Маст қилади сўқмоқни, дилни.

Майсалари эрка адирлар,
Алвон-алвон гилам тўшайди.
Мен ахтариб кезаман қирлар,
Ул гул бунда йўққа ўхшайди...

Эгилибди мажнунтол боши,
Айтиб бўлмас дарди бормикан?
Сочларини ювар кўк ёши,
Бир меҳрибон кўлга зормикан?

Жилвагардир тоғлар чўққиси,
Елкасида - товланар ели.
Орзум кўкка келар чиққиси —
Юлдузлардан ўтаман ҳали...

Олисларда юксак тоғларим,
Сочларини ёйган мажнунтол.
Кўкда юлдуз чаман чоғлари
Сирлари минг кечалик ҳилол...

Бу тонг майин-майин шаббода,
Саъва қушлар аллалар дилни,
Боғда райҳон тутади бода,
Маст қилади сўқмоқни, йўлни.

* * *

Юлдузлардан кейин нима бор?
Ҳаёт борми ердан ҳам гўзал...
Ёки бўшлиқ, шамол бекарор,
Тубсиз зулмат йўлими азал?

Бу оқшом ой тўлади, сеҳр
Сени минг бир куйга солади.
Этагидан юлдузлар бир-бир
Тўкилганча шамол қолади.

Қайтиб келар қайтмас болалик,
Юлдузимни топган олади.
Отам бўлиб қайтмас болалик —
Ойтоғларнинг расмин солади.

Шамол олиб учар суратни,
Руҳимда кенг осмон гуллади.
Ойтоғларга кўчган ҳайратни
Ичимдагин онам билади...

Ойтоғларнинг қояларида
Шамол кезар сочлари толим.
Булутларнинг сояларида
Тонг исини ичди хаёлим.

Тонг шамоли уйғонди, яна
Кўзларимда ойтоғ нурланди.
Сада райҳон тебранди, ёна
Хушбўйланди дунё, турланди.

Юлдузларни кутаман, билгим
Келар ҳамон - ундан сўнг не бор?
Ой тоғларда сочлари толим
Шамол учар бетакрор, бедор...

Маҳмуд ТОИРОВ

ХУШ НИЯТГА ДАРВОЗАНГИЗ ОЧИҚ ТУРСИН

ҚУЁШ ДУОСИ

Ёмон сўзлар дилга ёмон ботганча бор,
Дил оғриса кўнгиллар муз қотганча бор,
Хуш ниятга дарвозангиз очиқ турсин,
Кутилган тонг бирам ёруғ отганча бор.

Баҳор кутган қиш қўйнида гуллаб яшар,
Куртакларга гулдан умр тилаб яшар,
Яхши одам яхшиликдан толиқмайди,
Ҳар майсани нигоҳида силаб яшар.

Зулмат қочур тунда ёққан бир шам билан,
Кўклам кўрки унга етган одам билан.
Сув сўрасанг сен тоғларнинг умрин тила,
Ҳовуч тўлмас тонглар тутган шабнам билан.

Баҳор боғин бағри кенгдир олам қадар,
Турфа гуллар бир-бирига зеру забар,
Кўзларингга сиққунча кўр кўклам кўркин,
Икки дунё мусаввири Оллоҳ чевар.

Тўрт фаслга дарвозани кўклам очур,
Кўкдан очур, гулдан очур, кўркам очур,
Ҳар майсанинг умрин тилаб тиз чўк, Маҳмуд,
Кўкда қуёш дуосини нурдан сочур.

ЯЙРАСАНГ ҚАНИ

Кийимга ярашмас ямоқ бўлади,
Ёмон сўз кўринмас тўқмоқ бўлади,
Кўкламнинг кулгуси чақмоқ бўлади,
Сайрасанг булбулдек сайрасанг қани,
Ёшингга ярашса яйрасанг қани.

Чумоли чумчуқни қувиб етмаган,
Ҳасад саҳросидан дарё ўтмаган,
Айт, кимнинг баридан армон тутмаган,
Ношуд қандоқ минсин учқур саманни,
Ёшингга ярашса яйрасанг қани.

Дард туртиб турмаса жонлиги ёлғон,
Қуш қайтиб келмаса донлиги ёлғон,
Бизни соғинганлар бўлсинлар омон,
Бахтнинг бозоридан изламанг мани,
Ёшингга ярашса яйрасанг қани.

Юлдуз юзидаги доғи кўринмас,
Ахтарма ошиқнинг соғи кўринмас,
Беморнинг ҳеч вақти чоғи кўринмас,
Ўзи куйганмикан куйдирган сани,
Ёшингга ярашса яйрасанг қани.

Орзу аримайди деган кўп экан,
Кўнгил қаримайди деган кўп экан,
Нафсидан надомат еган кўп экан,
Маҳмуд, шеърдан улуғ инсоннинг шаъни,
Ёшингга ярашса яйрасанг қани.

БОЛАЛИК

Сен қайдасан, жонинг омонми,
Пойингда ер, бошда осмонми,
Қайтмаслигинг айтгин, ёлғонми,
Мени ташлаб кетган болалик.

Кўкрагимда кўкарган лолам,
Кипригимга тош осган жолам,
Оппоқ гулим, ай ширин нолам,
Мени ташлаб кетган болалик.

Юзи офтоб, кўзи мунчоғим,
Жонимдаги мендан йироғим,
Қайлардасан хуш овунчоғим,
Мени ташлаб кетган болалик.

Қирга чиқсак қирлар хуш-хандон,
Кўкка боқсак куларди осмон,
Бугун дилда улғаяр армон,
Мени ташлаб кетган болалик.

Сен кўргандек кенгмас бу дунё,
О, барчага тенгмас бу дунё,
Кимдан мерос қабоҳат, риё,
Мени ташлаб кетган болалик.

Эртакларда эланган жоним,
Мардга мадад тиланган жоним,
Товонимдан олган тиконим,
Мени ташлаб кетган болалик.

Ортга боқмай кетган ирмоғим,
Эй ёдимда ёнган чироғим,
Соғинчлардан куяр қароғим,
Мени ташлаб кетган болалик.

СИЗГА БАРИБИРМИ?

Азизим, бағримни тиғлайди соғинч,
Мен кимга тўкилай лиммо-лим тўлсам.
Жонимда чарх урар ушалмас илинж,
Сизга барибирми, йиғласам, кулсам?

Ҳовучим хапқирар қувонч ёш тўкса,
Не қилай қаршимда андуҳ тиз чўкса,
Алам қилар экан дўстдан ўқ тегса,
Сизга барибирми, йиғласам, кулсам?

Бўйладим, бўйладим дорга етмадим,
Қаторда керилган норга етмадим,
Ўз кўнглимдан бўлак зорга етмадим,
Сизга барибирми, йиғласам, кулсам?

Тошларни чиритиб бўлмас экан-ку,
Ой доғин аритиб бўлмас экан-ку,
Қуёшни қаритиб бўлмас экан-ку,
Сизга барибирми, йиғласам, кулсам?

Омонат дунёга ғанимат меҳмон,
Мен чиндан сўрасам эгилгай осмон,
Ой ўтар, йил ўтар, эй дўсти нодон,
Сизга барибирми, йиғласам, кулсам?

ҚАНДАЙ ЯШАЙСАН?

Остона ортида кўчалар хандон,
Остона ичини ўртайди армон,
Нечун Худодан ҳам қўрқмайсан ёлғон,
Яхшини ёмонлаб қандай яшайсан?

Кўзларинг кўрки-ку, кўкарган майса,
Сен булут бўласан офтоб жилмайса,
Аввал ер яйраркан яхши кўпайса,
Яхшини ёмонлаб қандай яшайсан?

Тоғларнинг тошини ким адо қилур,
Кўзларнинг ёшини ким пайдо қилур,
Тупроқнинг тагида ким тилло қилур,
Яхшини ёмонлаб қандай яшайсан?

Оёғинг остида титраган хазон,
Елдек ўтиб кетган умридан ҳайрон,
Айтгин, сен инсофга келасан қачон,
Яхшини ёмонлаб қандай яшайсан?

Тошдан яралсада кўкрак қафасинг,
Қайтиб чиқарасан олган нафасинг,
Маҳмуд, дилда бўлса зарра ҳавасинг,
Яхшини ёмонлаб қандай яшайсан?

КЎРГАН ЯХШИ

Бугун ёлғон бозорларин берк кўрдим,
Хиёнатнинг озорларин тек кўрдим,
Ҳақиқатнинг юзларида кўрк кўрдим,
Эшитгандан кўрган яхши деганлар.

Тунни тонгдан қочганини кўрдим мен,
Офтоб юзин очганини кўрдим мен,
Шабнам шодлик сочганини кўрдим мен,
Эшитгандан кўрган яхши деганлар.

Бу дунёда кўрган даминг дам экан,
Оҳ, қувончни қувиб юрган ғам экан,
Манов гулни, бу янтоқни ким эккан,
Эшитгандан кўрган яхши деганлар.

Остонаси тилло уйда тош кўпми,
Ўксик дилда, ғариб кўзда ёш кўпми,
Кўзларингга ким солмоқчи айт чўпни,
Эшитгандан кўрган яхши деганлар.

Орзу тўла осмони бор қўл етмас,
У бир дилбар—минг йил юрсанг дил етмас,
Агар сенинг жонинг бўлса ўқ ўтмас,
Эшитгандан кўрган яхши деганлар.

Тўрт унсурдир, тўрт фаслдир бу олам,
Бир кўргани келар асли ҳар одам,
Йўл берсангиз кўриб кетсин Маҳмуд ҳам,
Эшитгандан кўрган яхши деганлар.

Кўнгил изҳори

ЙЎЛЛАР РОСТЛИК ТОМОН БОРАДИ...

— Ҳалима опа, негадир шоир ўзига олам-олам изтиробларни олиб келишини билса-да, «кўнгил фалсафасига сажда қилиш»дан бир зум тинмайди.

— Чунки бу изтироблар ортида ҳайратлар яширин...

Шоир эса ҳамиша ўз ҳайратини — ҳақиқатини излайди. Умри давомида мана шу азиятли, муқаддас йўлда сарсону саргардон. Бу унинг ёзуғи. Кўнгилда ҳақиқатлар, сирлар яширин. Сарипул жангида енгилиб, хотинию тоғасидан вафо кўрмаган Мирзо Бобурнинг «Жонимдан ўзга ёру вафодор топмадим», мисралари айнан юракдан дарак беради. Бу хабар ҳақиқатнинг кўзи — изтиробга тик қарашдан нишона.

Шеърият эса бу сир. Сирлиги учун ҳам кишини ўзига тортаверади. Мен ҳали ҳам бу жумбоқнинг тагига етолганим йўқ. Ёшинг улғайган сари сочингнинг ҳар бир толасидан, тирноғингга қадар шеърники бўлиб бораркансан. Унинг мўъжизавийлиги ҳам ортаверади. Ибн Сино ҳазратларининг қуйидаги сатрларини севиб ўқийман:

Менинг куфримни айбларға
Дилимдан ўзга Султон йўқ.
Бу оламда менинг покиза
Иймонимдек иймон йўқ.

Кўнгил мана шундай эркинлик, ишонч, қатъиятни беради. Ўз кўнгли билан танҳо қолиш, ўз-ўзига ҳисоб бериш, нималардандир изтироб чекиш, ўз кўнглинг билан рўбарў келиш онлари, менинг назаримда, тавба-тазарру, покланиш онларига ўхшайди.

Евгений Евтушенконинг:

Саросар солади қувончлар енгил,
Куйиниб қараган ғусса барқарор —

мисралари ҳам, қалб билан ёлғиз қолгандаги дил изҳорларидан. Чунки ўзингдан қочиб ҳеч қаёққа кетолмайсан. Хилватдаги, ўз-ўзинг билан юзлашгандаги барча хаёллар, йўллар ростлик томон боради. Мана шундай саодатли, юксалиш лаҳзаларини мумтоз қўшиқларни тинглаб туриб ҳам бошдан кечираркансан. Ундаги ҳар бир оғриқлар юрагингни кесиб ўтади.

— Анна Ахматова «Жаҳонда биздан кўра йиғлоқироқ, биздан кўра такаббурроқ ва биздан кўра соддароқ одам йўқ» дейди. Сиз буни қандай ифодалаган бўлардингиз?

— Ижод бу — қисмат. Оллоҳ ато этган бу йўл минг машаққатли, азобли бўлмасин, шеър ёзгандаги кўтарилишни, ижод қанотларинг ёзилиб, парвоз қилишни ҳеч бир нарса билан ўлчаб бўлмайди. Баъзида бир мисрага кўзимиз тушади-да «воҳ, топибди!» — деб ўрнимиздан туриб кетамиз. Ўша лаҳзани ушлаб қолгимиз келади. Шеъриятда мана шундай осмоний нурлар тушиб туриши керак. Шоирни баъзида йиғлоқи, бироз такаббур ва болаларча содда қиладиган ҳам мана шу самовий кайфиятдир.

— Адабиётнинг азал-абад мавзуси, мангу сири — муҳаббатнинг кудрати нимада?

— Рабиндранат Тагорнинг «Бир аёл ҳасрати» шеърида шундай мисралар бор:

Қалбингни очганингда,
эшигидан кирдим мен.
Унда менга ўрин йўқ,
кетмоққа бор экан эшик
Энди мен кимдан нолий,
кимданам ўпкалайин.

Минглаб одамлар орасидан икки одамнинг бир-бирини топиши, англаши ҳамда дардларини сўзсиз ҳис қилиши дунёдаги энг катта мўъжиза! Муҳаббат бу руҳиятнинг ғалабаси. Ҳижрон алангалатади, васл эса ўша алангани сусайтириши мумкин. Муҳаббатда таъма бўлмайди. Ўзингни фидо қилибгина ўзгани топасан. Усмон Азимнинг бир-бирига интизор турган «икки дарахтини» кўз олдимга келтирсам, икки қушнинг бир-бирига етолмай зорланиши бутун хаёлимни эгаллайди. Ҳақиқатан ҳам, шоир айтганидек, бу — ҳаёт қўшиғи. Қўшиқ бўлгандаям армонли, ҳасратли куйи. Бу ўкинч йиллар давомида инсон юрагини кемириб ташлайди. Гоҳида юрагингда туйғулар сездирмасдан яшаб ўтадики, сен бу кечинмалар ҳаётинг, юрагинг эканлигини пайқамайсан...

Армоним йўқ деган кун одам бу дунёни тарк этишига тўғри келади. Олам ўзининг мана шу ранглари билан янада гўзал ва мураккаб.

Муҳаббат бу ўз вақтида тўлалигича англаб бўлмайдиган катта жумбоқ. Агар бу туйғу бўлмаганида миллатнинг умри қадар буюк асарлар ҳам яратилмасди. Катта муҳаббатлар бор, яшайди, мен бунга ишонаман.

— Ҳамиша баҳс-мунозараларга чорлайдиган мавзу, аёлнинг жамиятдаги ўрни ва оиласидаги бурчи ҳақида нималар дея оласиз?

— Аёл меҳр-муҳаббатига сазовор бўлиш учун, эркак ҳам шунга муносиб бўлиши керак. Аёл кишининг жамият ҳаётида бор ички имкониятларини кўрсата олиши ёнидаги эркакка ҳам боғлиқ. Ҳурматли Президентимиз Аёлга — Онага қарагандай қараш керак дейдилар. Аёл дунёга келтирган болалардан жаннат чечакларининг ҳиди келади. Бу аёл мавқеини жуда баланд кўтарадиган гап. Аёлларимиз мана шу баландликдан, ишончдан тушмасликлари жоиз. Бугунги кун аёли деганда, давраларда, турли минбарларда ўз сўзини айта олишга кучи етадиган ҳамда уйини унутмаган, ўз бошпаноҳининг иззатини жойига қўйиб, фарзандлари тарбиясини биринчи масала деб қарайдиган оналарни тушунаман. Фарзандлар ота-оналар йўлининг давомчилари. Келажакни қандай қуриш бизнинг тарбиямизга боғлиқ.

— Бугунги ижодкор аёллар шеърияти ҳақида фикрларингиз?

— Мен аёллар шеъриятида денгиз тўлқин кўтаргандаги ҳолатни сезяпман. Масалан, кечагина мактаб партасидан чиқиб қўлига қалам олган Ойгул Асилбек қизининг «Остона» китоби қўлимга тушиб қолди. Унинг шеърлари орасида «Ўзни қурбон қилиб ўзимни топдим», сатрини учратдим. Шу ёшда ўзни қурбон қилмасдан туриб ҳеч нарсага эришиб бўлмаслиги, яъни ўзини топиш мумкин эмаслигини тушуниш жуда катта гап. Яқинда китоблари нашр этилган, тили равон, халқона шоираларимиз Хосият Рустамова, Гулжамол Асқароваларнинг шеърлари бугун севиб ўқиляпти. Қидириб ўқиляпти! Зебо Мирзонинг «Нур кукунлари» тўпламининг китобхонлар қўлига тушганлигини шеъриятда бир ҳодиса сифатида қараш керак. Бу шоиралар рост фикрлайди, рост ёзади. Улар ҳижрон ҳақида ёзганда оҳларидан тутун чиқиб турса, висол ҳақида ёзса, сизни жаннат боғларига етаклаб кетади.

Зебо Мирзо шеърларидаги муҳаббат оддий одамлар қаричи билан ўлчаб бўлмайдиган мустақил қийматга эга эканлигини теранроқ ҳис қила бошлайсан. «...Нима қилай Шундай Аёлман, Табиатан ва ёки дилан: Севсам жуда қаттиқ севаман, Руҳим, жисмим, ҳаётим билан...»

Умримни ўткинчи сабога бердим,
Энг сўнгги чақамни гадога бердим
Бу телба руҳимни Худога бердим.
Сабо елиб бориб гадога берди,
Гадо йиғиб бориб Худога берди.
Худо мени сенга, хатога берди.
Сен мени кимларга бердинг, азизим?!

Бу Зебонинг ҳеч кимга ўхшамаган, ҳеч кимни такрорламаган, фақат ўзигагина хос бўлган овози, руҳи... Шоира шеъриятга инсон туйғуларининг энг нафис, энг инжа қирраларини бахшида этди. Зебонинг «Нур кукунлари» тўплами кўп ўйлаган, кўп дард чеккан, ҳар қандай вазиятда ҳам ўзининг кўнглига, бадииятига хиёнат қилмаган замондошимизнинг лирик кундалигидир.

Аёллар прозасида ҳам фавқулодда кўтарилишни кўряпман. Балки фавқулодда эмасдир, қонунийдир. Чунки кўтарилишлар бир кунда содир бўлмайди-ку! Ижод сир-асрорларини пухта эгаллаган Жамила Эргашеванинг кўнгилни титратадиган «Таназзул», «Ўгай бола»га ўхшаш қисса ва ҳикоялари, Саломат Вафонинг романга қўл уриши, «Қора бева» каби жиддий асарлари, Зулфия Қуролбой қизининг «Тафаккур», «Қуёш мен томонда» каби юракни алғов-далғов қилиб юборадиган қисса ва ҳикоялари фикримга далил бўлади, деб ўйлайман.

Мен уларга сўз майдони, адабиёт майдонига тасодифан эмас, катта тадориклар, ҳалол меҳнатлари билан қонуний кириб келган катта ижодкорлар сифатида қарайман.

— Ҳалима опа, агар кузатган бўлсангиз, газетамизнинг ўтган сонида «Мустақиллик даври шеърияти: таҳлил ва талқинлар» мавзуида давра суҳбати чоп этилди. Давра суҳбатида иштирок этган бир гуруҳ олимларнинг фикрларига муносабатингиз?

— Мен республикамиздаги бошқа газеталарни камситмаган ҳолда шуни айтаманки, инсон руҳиятини бойитишда хизмат қилаётган, маънавий озуқа сифатида халққа нималарнидир бераётган мамлакатимиздаги етакчи газета бу «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетасидир. Биргина кечаги сондаги шоир-у олимларимизнинг айрим эътирозли чиқишларидаям кўпгина гаплар айтилган.

Имант Зиедониснинг бир шеърида шундай фикр бор: «Мен қанот чиқариб, қушга айланганча кўкларга учишим, ёки қиличдай кесиб тик тушадиган шаршаралар тагида туришим мумкин. Катта мўъжизаларга ҳам қўл ураман. Фақат мени кимдир кузатаётганини ҳис қилсам, сезсам...». Ижодкор фақат ўзи учунгина ёзмайди. Унга атрофдагиларнинг ҳайрати, фикри ҳам муҳим. Ижод бу кўтарилиш, ичдан юксалиш. Сендаги юксалишга бошқаларнинг бефарқ эмаслиги янада куч бағишлайди.

Кўпчилик ўзининг ташвишлари билан овора бўлиб ётган бир паллада бундай баҳс-мунозараларнинг бўлиши айни муддао эди. Уларни ўқиб яна бир карра амин бўлдимки, шеърият ўзининг асл ўзанига — кўнгилга бурилаяпти, юракка қайтяпти! Баъзида шеъриятга, адабиётга нисбатан эътибор суст, деган гаплар қулоққа чалинади. Ўйлайманки, буларнинг бари ўткинчи ҳолат. Бундай қараш жамият тараққиётига ҳам салбий таъсир кўрсатиши мумкин. Холисона кўз билан қаралиб, адабиётимизнинг бошқа жанрларида ҳам шундай мунозаралар уюштирилса, истеъдодларнинг ҳали биз билмаган қирраларини очилишига туртки бўлади. Адабиётимизга кириб келаётган истеъдодларга ўз хайрихоҳлигимизни билдиришимиз даркор. Муқаддас китобларда ҳам айтилган-ку, бир-бирингизга меҳр билан қараб, ўз муҳаббатингизни айтиб туринглар, деб.

Шуниям айтиб ўтиш жоизки,

зиёлиларимизнинг бу чиқишлари гўёки сувни бир чайқалатгандек бўлди, назаримда. Бу чайқалиш ҳушёрликка чорлайди. Шаҳар бедарвоза эмаслигини уқтиради. Дуч келган одам бу дарвозадан кириб, адабиёт оламининг фуқароси бўлавермаслигини таъкидлайди. Ҳақиқий ижодкорнинг ҳар бир адабий чиқиши миллий маданиятимизга хизмат қилиши керак. Бундай давра суҳбатларида шахсий гиналарни унитиш лозим, акс ҳолда қора кўзойнак билан қараш оқибатида, бачкана баҳсбозликка ҳам айланиб кетиши мумкин.

— Айни дамларда сизни ташвишлантираётган нарсалар нима?

— Мардикор аёлларнинг қисмати, турли видеотасмаларнинг кириб келиши оқибатида болаларимизнинг енгил ҳаётга тезда берилиб кетаётганлигидан кўнгил тарбияси ўз-ўзидан чекиниб бораяпти. Назаримда, ҳаётни олди-сотдидан иборат деб ўйлайдиганларнинг сони кўпайиб бораётгандек. Кўнгил тўқлигидан, кўз очлиги устун келаётганга ўхшайди. Энг бой одам борига қаноат қилган киши ҳисобланади.

— Ҳалима опа, бу ҳаётга келиб, ниманидир топамиз-у ва яна шунча ниманидир йўқотамиз. Ҳаёт давом этар экан, инсон умри ҳам мана шу йўқотишлару топишлар оралиғида оқиб кетаверади.

— Топганим — болаларим, оилам, уларга бўлган меҳрим. Булар менинг энг катта бойлигим. Уларга бўлган меҳрим юрагимда яшар экан, мен уларни ҳеч қачон йўқотмайман. Саломатликларини Оллоҳ ўз паноҳида асрасин. Ҳаёт денгизи оқиб турар экан, учрашиш бор жойда, албатта, айрилиқ бўлганидек, енгасан, ютқизасан, адашасан, алданасан... Буларнинг бари тўғри йўлни топиш учун қўйилган қадамлардир. Ғалаба муҳим эмас, муҳими унгача бўлган жараёнлар ва ҳаракатлардир. Ҳеч бир нарса беҳуда ҳам эмас, изсиз ҳам кетмайди.

Бир балерина ҳақида филм кўрган эдим... У шуҳрат пиллапояларида гуриллаб кўтарилиб бораётганда, тўсатдан сил касалига йўлиқади. Гуллаб турган чечак, уни олқишлаган одамлар кўз ўнгида сўла бошлайди. Санъат унинг қисмати эди-да. У бир кун ярим кечаси уйғониб, алаҳсираганча, эмаклаб бўлса-да, ўзи тақдирим деб билган театрига йўл олади. Бир амаллаб саҳнага чиқади-да, жон беради. Бу Ўлим шунчаки ўлим эмас, шавкатли ва музаффар ўлим. Гарчи ўзи суйган ҳаётни эрта тарк этаётган бўлса-да, ўша лаҳзада бу ёруғ оламда ундан-да бахтиёррок кимса йўқ эди. Ҳақиқий санъат яркираб бориш билан бирга, баъзида сендан каттароқ қурбонликларни ҳам талаб қилади. Роберт Рождественский ижодий жараённи «Энг тоза ва энг қора иш» деб тўғри баҳолаган. Соғлиқларинг, асабинг, сочлардаги оқлару юзлардаги ажинлар, кўзингдаги нурлар эвазигагина бир нималарнидир ТОПАСАН. Шота Руставели айтганидек,

Одамзотки, мақсадига
етиб қолса охири
Унутилиб кетгусидир
аччиқ кунлар тахири.

Дунёдаги энг даҳшатли, шафқатсиз, ҳазм қилиб бўлмайдиган ҳақиқат — ҳаёт қуюнлари бостириб келган паллада, ҳар бир инсон ўз жони ҳақида ўйлаши, «қандай қилиб бўлмасин, фақат ўзимни асраб қолишим керак» деган ўйнинг аксарият ҳолларда устунлик қилишидир. Яъни ҳаётнинг бу асов денгизидан, бошқа қайиқларни чўктириб бўлса-да, ўз қайиғини омон олиб чиқиш истагининг кучайиши. Бундай синов лаҳзаларида одамзотнинг заифлиги янада билинади. Дунёни манфаат бошқаради, деган қарашнинг ҳали-ҳануз яшаб келаётганлиги бу ҳаётнинг кечириб бўлмас аччиқ доғидир. Шундай паллада нажот фақат Ҳақдан. Сўнгра ўз ҳақиқатингга суянасан. Шундагина амал-тақал қилиб тўфонлардан ўта олиш мумкин. Таянч ўзингнинг ичингда бўлмаса бари бекор.

— Ўйлаб қарасам, дунёга келаётган гўдак йиғисининг ўзи одамзотнинг бу оламга берган илк саволи бўлса керак. Хуллас, ҳар бир босган қадамимиз бир сўроқ. Улғайган сари буларнинг сони кўпайиб, салмоғи ҳам орта бошлайди. Чунки мана шулар кўмагида дунёни англай бошлаймиз ва ўз ҳақиқатимизни излаймиз. Сиз ўз саволларингизга жавоб топа олдингизми?

— Саволларим жудаям кўп... Жавоблар-чи? Мен дунёни бошқача тасаввур қилганман. Туни билан ишлаб, ўзимни тўлалигимча мисраларимга тўкардим. Ва ўша вақтлар бошқача ўйлаб, олдиндаги ёруғликка тинмай интилардим. Лекин вақт ўта бориши билан ишончларинг ҳам дарз кетаркан. Бугунги жавобинг эртанги кунинг учун савол. Умрим давомида «Нега?»лар ҳамиша ўз оғриқлари билан кўндаланг туради. Балки шуниси ҳам тузукдир. Агар барчасига жавоб тополганимда, ҳақиқат ҳам мен учун ўз кучини, сеҳрини йўқотса керак. Ҳаёт ўз номи билан ҳам ҳаётда. Ўзининг зиддиятлари билан улуғвор, қадрли! Ёш улғаяверган сари Мавлоно Румийнинг ҳақлигига ҳар лаҳзада иқрор бўларкансан:

Ҳар нечук маҳрумият-муяссарият,
Ҳар нечук муяссарият-
маҳрумиятдир.

Дунё ғаройиб; биз мана шу ғаройиб дунёнинг йўловчиларимиз. Ҳаётда ҳамма нарса бир лаҳзада кўз ўнгингда ёниб кетиши мумкин, бироқ қалбдаги эзгу ҳислар доимо сен билан бирга бўлади. Суҳбатдошим айтмоқчи бўлган «самимият дунёни ушлаб турувчи устунидир».

Аёл ўтиб борар... шўх юриб
Шамолларда соч ёйган аёл,
Ич-ичида йўлбарс ўкириб,
Сиртдан майин жилмайган аёл.

Иқбол ҚЎШШАЕВА

Ойбек таваллудининг 100 йиллигига

У ЎЗИ ЯРАТГАН ҲАЙКАЛДАЙ БАЛАНД!

Боши биринчи бетда.

Эсласам, устоз Ойбек ўзининг энг йирик асари «Навоий» романини энг оғир, энг даҳшатли 1942 йили ёзиб тугатди. Асар 1944 йили ўзбек тилида, 1945 йили эса рус тилида нашр этилди. Мир Алишер Навоийнинг ҳаёти ва ижоди ҳақидаги бир неча илмий ишлари, XIX асрнинг охири — XX аср бошларида яшаб, ижод этган ўзбек адабиёти классикларидан Муқимий, Ҳамза ва бошқа таниқли ёзувчилар тўғрисидаги илмий тадқиқотлари учун адиб 1943 йили Ўзбекистон Фанлар академиясининг ҳақиқий аъзолигига сайланди.

Ойбек домла ҳикоя қилишича, янги романи «Қуёш қораймас»ни ҳам уруш тугамасдан олдин ёза бошлайди. У артистлар гуруҳи билан фронтга боради ва гуруҳдан ажралиб, ўша ерда қолади. Чунки уруш жабҳаларини чуқур ўрганиш лозимлигини англайди.

«Фронтдан хатлар» китобида шундай сатрлар бор: *«2 январ 1943 йил... Ёш, келишган йигитча старший сержант Турдиев Абдуллажонга бағишлаб беш-ўн минутда кичкина шеър ёздим-да, митингда ўқидим, кейин унинг дафтарига кўчириб бердим. Сержант хурсанд бўлди. Менинг ёндафтаримда шеърнинг хомаки икки банди қолган экан:*

У ўзбекнинг асл боласи,
Жангларда шон-шараф олади.
Фахрланар ота-онаси,
Уни севар халқи, Ватани...

Ботир йигит, фашистларни қир,
Ўлигидан тепалар яса!
Кун бермагил ёвларга ҳеч бир,
Яқин қолди улуғ ғалаба...»

Эсласам, Иккинчи жаҳон уруши тугар-тугамас, Ҳамид Олимжон ҳалокатидан кейин Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасига Ойбек домла раҳбарлик қила бошлади. Мен ўша йиллари уюшмада адабий маслаҳатчи бўлиб ишлардим. Адабий ҳаракатчилик авжида эди. Фақат ёшларнинг асарлари муҳокама қилиниб қолмасдан, турли жанрлар бўйича семинарлар ҳам ўтказилиб туриларди, ҳатто етакчи ёзувчиларнинг етук асарлари атрофида ҳам фикр алмашилинарди, мунозаралар бўларди. Чунончи, Абдулла Қаҳҳорнинг «Қўшчинор», Ойбекнинг «Олтин водийдан шабадалар» романлари бир неча кун ана шундай ижодий баҳсга баҳона бўлганлиги эсимда.

Эсласам, 1966 йилнинг бошларида филология фанлари номзоди адабиётшунос Муҳсин Зокиров менга ўша замон шароитида қалтис бир масала билан мурожаат қилди. У ҳам бўлса, 1968 йили Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти 5000 нусхада босган ва тез орада йиғиштириб олиниб, ўша даврда энди иш бошлаган Ўзбекистон давлат матбуот қўмитасининг ҳовлисида ёндирилган «Тирик сатрлар» тўплами эди. Ҳолбуки, устоз Ойбекнинг мазкур китобни дил-дилдан қўллаб-қувватлаган самимий, ҳаққўй жумлалари ҳамон қулоқларим остида жаранглайди: *«М.Зокиров Октябр инқилоби арафасида ижод қилган ҳур фикрли маърифатпарвар шоирларимизнинг инқилоб ва совет даврига туташиб кетган, шунингдек, инқилоб билан бирга туғилган ва 20-йилларда адабиёт оламида қалам сурган, фаол ижод қилган, ўзбек адабиёти ва маданиятининг тамал тошини қўйган сиймолар меросидан тўплаган намуналари диққатга сазовор. Турли тарихий сабабларга кўра, уларнинг адабий мероси ҳозирги авлод назаридан четда қолди, унутилиш даражасига етди. Албатта, бу тарихан катта маънавий гуноҳ бўлди. Ўзбек адабиётининг туғилиши ва ривожланишида бутун бошли бир бўшлиқ вужудга келди. Муҳсин Зокиров тўплаган мазкур китоб ана шу бўшлиқни бир қадар тўлдирса, ажаб эмас. Муаллиф ўзининг катта, машаққатли ва синчков тадқиқотлари натижасида қирқдан ортиқроқ шоирлар адабий меросидан яхши, ибратли намуналар тўплаган. Улар ҳақида шарҳ битган. Бу ҳозирги шароитда таҳсинга лойиқ жасорат бўлиб, ғоят диққатга сазовор воқеадир.*

Муҳсин Зокировнинг мазкур китоби қанчалик тез нашр этилса, нур устига нур бўларди.

1967 йил, апрел.

Ойбек».

Эсласам, 30-йиллари собиқ иттифоқ Фанлар академиясининг Ўзбекистон филиали(ЎзФан) қошида «терминком» деган ташкилот тузилди, яъни ҳозирги «атамақўм»... Тракторни «ўтомоч», велосипедни «шайтон арава», қаламни «ёзғич», самоварни «ўзиқайнар», рақсни «оёқ ўйин», паровозни «оташарава», боксни «муштлаш» ва бошқалар... Гўё тилимизни бегона тиллар асоратидан тозалаш учун курашдик. Шу орада «ёт унсур» деган термин пайдо бўлиб қолди. Энди жамиятни «ёт унсур»лардан, яъни «миллатчи»лардан, «миллий маҳдудлик»дан тозалашга ўтилди. Умуман, ўша йиллари йиғилишлар, турли учрашувлар бўлса, иложи борича, иштирок этардим, қизиқардим. Бунга, бир томондан, ёшлик эҳтироси, иккинчи томондан — бадиий адабиётга, ижодий анжуманга бўлган ҳавас етаклаб борарди. Аммо ўша йиллари чақирилган мажлислар, адабий учрашувлар бир-икки оғиз тантанавор сўздан кейин танқидбозликка айланиб кетарди. Жумладан, Мадамин Даврон Ойбекни «йўловчи шоир», Шокир Сулаймонни «футурист» деб савалаган бўлса, яна кимдир Чўлпоннинг «Чекинг «Эпоха»ни, куллари кўкларга соврилсин» деган андижонча қочириғини фаҳм этгандай («Эпоха» папирос номи) унинг устидан айбнома ўқигани ҳам эсимда.

Ҳа, шундай! Ўша йиллари душман топишга уриниш авж олганлигидан, айниқса, Чўлпон ва Фитрат, Қодирий ва Ойбекларга тинмай тош отиларди.

Эсласам, тақдир тақозоси билан 60-йиллар бошидан Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси раҳбариятида бевосита ишлай бошладим, яъни котибларидан бири бўлиб сайландим. Очиғини айтганда, мени қизиқтирган нарса ёзувчилар ташкилотининг архиви бўлди. Бахтга қарши, унинг жуда ёмон аҳволда эканлигини кўрдим: тартибсиз ҳолда оёқости бўлиб, сочилиб ётарди. Тарихий ҳужжатларни, нечун, жой қуриб қолгандай эски бир гаражнинг ёнбағрига олиб бориб ташланганлиги кишини ҳайратга соларди ёки қор ёғди, излар босилдими?! Йўқ! Менинг қилган ишим шу бўлдики, Марказий архивдан мутахассисларни чақирдим, бир неча кун улар ёрдамида, имконият борича, йиғиб-териб олдик, тартибга солдик... Кўрган кўзларим гувоҳки, баъзи ҳужжатларнинг ярми бор бўлса, ярми йўқ... Чунончи, Ойбек домлага тегишли шахсий ҳужжатлар. Жумладан:

«№ 51 Ўзбекистон КП(б) Марказкоми, 7/I-1938 й. Маданият ва пропаганда бўлими ўртоқ Абдушукуровга ёзувчи Ойбекдан

АРИЗА

Мен Ўзбекистон ёзувчилари союзидан миллатчилар билан алоқада бўлганим учун ўчирилдим. Алоқа шундан иборатки, бир вақт ошналаримдан бири миллатчи Саттор Жабборов фашист жосуси экан. У менинг қўшним эди, шунинг учун ҳам тез-тез учрашиб турардик. Аммо, тахминан 1933-34 йиллардан бери ҳеч қандай муносабатим йўқ. Бундан ташқари, яна менинг қайнотам бўлмиш миллатчи Миржалилов Саидносир билан оилавий алоқада айбладилар.

Мен миллатчи унсурлар билан муносабатда бўлганлигимни ҳеч қаерда ва ҳеч қачон инкор этмаганман. Миллатчилик ғояси билан ҳеч қандай боғлиқлиги бўлмаган ҳолда Совет позициясида туриб, унга қарши кураша олмадим. Мен кўп хатога йўл қўйдим, бунга иқрорман, лекин халқ душманлари Қурбон Берегин ва М.Усмонов ёзувчилар пленумида ўзларининг қабиҳ контрреволюцион қилмишларини яшириш учун менинг айрим хатоларимни ҳаддан ташқари ошириб кўрсатишга уриндилар.

Мен союздан ўчирилганимдан кейин иккиланмай янги куч, янги ғайрат ила ишлашга киришдим. Мен ўз олдимга ўз меҳнатим, ижодий заҳматим туфайли улуғ Ватаним, тиниб-тинчимас халқим ишончини оқлашликни мақсад қилиб қўйганман. Бу йўлни менга Москва комиссияси, Иван Жигалло ва А.Ниалло ўртоқлар кўрсатиб бердилар. Улар менга фақат ва фақат ижодий иш билан шуғулланишни тавсия қилдилар.

Бир қанча дурустгина шеър ва колхоз ҳаётидан бир достон ёзиб, «Тансиқ» номи билан уни УзГИзга топширдим. Уни нашриётнинг бадиий бўлим ходимлари тақриз ёзиш қўлидан келмайдиган, адабий танқиддан жуда олис Туйғун деган одамга берадилар. Анча сарсон-саргардонлик сўнгида, роппа-роса бир ойдан кўп вақт ўтгач, тақриз қўлимга тегади. Унда на сиёсий, на бадиий таҳлил бор?! Машинка қилинган 17 саҳифадан иборат тақризда бирон-бир ҳаққўй, ақлли сўз йўқ. Тақриз бошидан охиригача довдираш. Асаримдан айрим сатр ва ибораларни юлиб олиб, уларнинг асл маъносини бузиб кўрсатиш билан устимга минг-минглаб гуноҳни юклайди. Мен мана бундай эсдан озиб ёзилган тақриздан безовталаниб, ҳеч бўлмаганда шундай фикрга келдимки, бу — танқид устидан кулиш! Шундай қилиб, менинг энг яхши асарларим босиб чиқарилмаётир.

Бинобарин, Сиздан менинг устимга қўйилган куракда турмайдиган асоссиз далилларга диққат-эътибор қаратишингизни, шунингдек, ўйлаб топилган айблардан, бўлмағур, балои азим танқидчилардан мени сақлаб, асарларимни нашр этилишига рухсат беришингизни ва келажакдаги ижодий ишларимга шароит яратишингизни илтимос қиламан.

М.Ойбек».

Эсласам, «Совет Ўзбекистони» газетасининг 1990 йил 2 июн сонида эълон этилган «Ўзбекистон Компартияси Марказий комитетида» рубрикаси остидаги ахборотда ВКП(б) марказий комитетининг «Звезда» ва «Ленинград» журналлари ва В.Мураделининг «Буюк дўстлик» операси ҳақидаги қарорлари асосида 1949 йил 25 июнда қабул қилинган Ўзбекистон КП(б) марказий комитетининг «Ўзбекистон совет ёзувчилари союзи иши тўғрисида» қарори республика илмий ва ижодий зиёлиларининг бир қанча таниқли намояндаларига нисбатан ғайриқонуний қатағонлар ва қувғинлар учун асос бўлиб хизмат қилди, дейилади. Нача-ра! Қуролланганлар орасида Ойбек домла ҳам бор эди. Бинобарин, адолатсиз танқид ёки адолатсиз танқидчи миллий адабиётимиз пешқадамлари Қодирий, Фитрат, Чўлпонларни қатл этди, Ойбекдай буюк қалам соҳибини фалаж қилди.

Эсласам, ўтган асрнинг 60-йиллари Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриётида директор бўлиб турган кунларимнинг бирида кўз таниш бир танқидчи кабинет эшигини очиб кириб келди, қўлида қоғоз папка, руҳида аллақандай безовталик... жой кўрсатдим, ўтирди... Бу — ўша, бундан бир неча йил аввал машҳур «Навоий» романини қоралаб, мўътабар қалам соҳиби Ойбек домлага тош отган Ботир Файзиев...

— Хўш, келинг, — дедим ижирғаниб, — хизмат?

— Ёрдам беринг, — деди ёлборгандай бўлиб, — устоз олдида ҳам тавба қилдим, узр сўрадим... Хижолатдан қутқаринг?

Мен унга, қўлидаги эски папкани кўрсатиб:

— Бу нима? — дедим.

— Бу ўша «Навоий» романи ҳақидаги монография.

— Эски ҳаммом, эски тос, денг! Нима қилиб, яна кўтариб юрибсиз?

— Ҳа-да! Папка эски бўлса ҳам, ичидаги қўлёзма янги, — деди қизариб-бўзариб, — иншоалло, дунё юзини кўрса, юзим ёруғ бўларди деган ниятда олиб келдим.

Мен ўз навбатида бир оғиз сўз билан Файзиев илтимосини рад этдим, лекин у: «Ойбек домла кечирдилар, қўлёзмага оқ йўл тиладилар, ишонмасангиз, телефон қоқинг», деб туриб олди. Ноилож телефон қоқдим, у киши фавқулодда Ботир Файзиев сўзини тасдиқлади, кечирганини айтди. Аммо кутилмаган вазиятда умр йўлдоши Зарифа опа телефон трубкасини Ойбек домла қўлидан олиб, икки оғиз айтган сўзи кечагидай қулоғимда: «Ойбекнинг кўнгли кенг, кечиримли, лекин мен кечиролмайман», деганида «Мен, ҳам!» деб юборганим ҳамон хотирамда...

Эсласам, бир мақола туфайли Ойбек домла бошига не савдолар тушди. Аввалам-бор, туҳмат, ҳақоратдан асаби қақшади, юраги лат еди. Боз устига, шифохонада ётар экан, кимдир, ҳасадгўй қаламкашлардан бири беморни кўргани келиб, уни тилсиз қилиб кетганини айтмайсизми! Яъни ёз ойлари бўлса керак, икки ҳовуч гилосни бир газетага ўраб, ёстиқ ёнида қолдириб кетган мунофиқ ҳали уйига етмасидан Ойбек домла тансиқ мевага қўл чўзиб, бир-икки дона олиб, тамшанади, сўнг кутилмаганда қизиқсиниб, газетани варақлайди. Қараса, яна ўша таниш Ботир Файзиев мақоласи... Кўради-ю, тилсиз қолади, даҳшат!

Эсласам, буюк қалам соҳиби, олижаноб, камтар Ойбек жуда оз яшади, кўп меҳнат қилди, оз даври даврон сурди, кўп азоб-уқубат чекди, пайғамбар ёшида, олтмиш учда бевақт дунёдан ўтди, аммо унинг баркамол ижоди ҳамон халқ хизматида, миллий мустақиллик хизматида, Ватан хизматида!

У тирик!
Тер тўкиб, толиққан холос.
Эҳтимол, чувалган ўйлар билан банд...
Жингалак сочлари ҳамон сарфароз,
У ўзи яратган ҳайкалдай баланд!

Рамз БОБОЖОН,
Ўзбекистон халқ шоири

Бадиият ва назария

Бугунги адабий жараён ўзининг турфа хил кўринишлари билан синчков ўқувчини мафтун этиши табиий. Анъана билан бирга янгича услубларнинг, реализм билан ёнма-ён модернча тажрибаларнинг бўй кўрсатаётгани анчадан буён адабиётшуносларимизнинг диққатини тортиб келаётир. Газетанинг ўтган сонида эълон қилинган «Мустақиллик даври шеърияти: таҳлил ва талқинлар» мавзуидаги давра суҳбати иштирокчиларининг фикр-мулоҳазаларини ўқиб, бунга яна бир бор гувоҳ бўлдик. Қимматли томони шундаки, суҳбатдошлар ҳар бир масалага, жумладан, модерн йўналишидаги шеърий тажрибаларга ҳам турли нуқталардан, хусусан, холис ва илмий ёндашишган.

Бундай давра гурунглари бугунги адабиётда кечаётган мураккаб жараёнларни тушуниш ва тушунтиришда муҳим аҳамият касб этади. Айни пайтда, турли адабий оқимларнинг моҳияти, тарихи, унинг йирик намояндалари ижоди таҳлилига бағишланган назарий чиқишлар ҳам зарурки, бу йўналишдаги тадқиқотлар адабиётшунослигимиз олдида турган долзарб вазифалардан ҳисобланади.

МИФ ВА ИЖОДИЙ ЖАРАЁН

Мифнинг бадиий адабиётдаги ўрни, бунда ижтимоий, тарихий, маданий омилларнинг аҳамияти, айни жараёнларнинг онг ва онг ости психологиясига доир талқинлари махсус тадқиқотларни тақозо этади. Биз қуйида ана шу назарий муаммолар сирасига кирувчи миф ва ижод синтези ҳақида мулоҳаза юритмоқчимиз. Мақсад мифологиянинг марказий нуқтаси бўлган **хаос** ва **космос** тушунчаларининг **бадиий ижод жараёни** билан боғлиқ жиҳатларини аниқлаш.

"Мифология луғати"да юнонча **хаос** истилоҳи "Дунё яратилишига қадар мавжуд бўлган, жазирама ва зулмат, чексизлик ва бўшлиқдан иборат борлиқ", деб изоҳланган. «Космос» эса макон, замон, тартиб ва тараққиёт тушунчаларини англатади. Илмда космос тартибга солинган хаос, хаос эса издан чиқарилган космос сифатида талқин этилади.

Шарқда бундай мураккаб тушунчалар тартиб — тартибсизлик, эзгулик — ёвузлик, яхшилик — ёмонлик, нур — зулмат ибораларида аниқ, содда талқин этилади. Диний ва мифологик талқинга кўра, инсон моҳиятан космос ғоясининг маҳсули ёки шу ҳодисанинг ўта кичик шакли — микрокосмдир. Гарчи космос, макон ва замон нуқтаи назаридан, одамга нисбатан аввалроқ, чексизроқ яратилган бўлса-да, унинг вазифаси, моҳияти инсонга хизмат қилишдан иборат. Яъни космоснинг мавжудлиги лаҳзалик инсон умри, унинг зарра вужуди воситасида мантиқ касб этади.

Ижод жараёнини «санъат» сўзи негизида талқин этадиган бўлсак, масаланинг ечимига чуқурроқ кириб бориш имкони туғилади. Маълумки, «санъат» сўзи ясамоқ, ишламоқ, сайқал бермоқ маъноларини англатади. Арабча «санъатун» сўзидан олинган бу истилоҳ маъно жиҳатидан «искусство» сўзига ҳам айнан мос. Истилоҳнинг фалсафий-этимологик моҳияти табиат ёхуд борлиқда хаотик (тартибсиз) шаклда мавжуд бўлган манба (материал)ларни ақл, ҳиссиёт, жисмоний куч воситасида муайян тартиб (космос)га келтиришда намоён бўлади. Дейлик, меъмор томонидан тартибга солинган материал (тош, тупроқ, ёғоч ва ҳоказо)лар воситасида ўзига хос санъат асари бунёд бўлади. Композитор тартибсиз вазиятдаги товушларни тартибга келтириб, мусиқа ижод этса, рассом рангларни, раққоса ҳаракатларни уйғунлаштириб санъат асарини яратади. (Айни ўринда ушбу жараён профессор Фитратнинг "Адабиёт қоидалари" китобида санъат турларини белгилаш воситаси сифатида қайд этилганини таъкидлаш жоиз.) Шу тариқа, хаотик борлиқ космик борлиққа эврилади. Натижада санъат ҳодисаси юзага келади ва бутун борлиқ (макрокосм) инсониятга хизмат қилгани каби, санъат асари ҳам одамларга эстетик завқ бериш, уларни тарбиялаш вазифасини ўтай бошлайди. Санъатининг пайдо бўлиши, шаклланиши ва тараққиётига сабаб ҳам унга мантиқий бир эҳтиёжнинг мавжудлигидир. Чунки ҳамма ҳам тартибсиз ҳолатдаги материалнинг ўзидан завқ ола билиш салоҳиятига эга эмас. Истеъдод ҳаммага ҳам берилавермаслиги ўз-ўзидан аён. Хаотик (тартибсиз) вазиятдаги борлиқ истеъдодлар томонидан тартибга солингачгина умуминсоний манфаатга хизмат қила бошлайди. Шунга асосан, том маънодаги санъат ҳодисаси ноёб ижодий жараён воситасида тартибга солинган хаос, яъни космос десак, тўғри бўлади.

Донишмандлар эътирофича, бадиий асар тартибсиз сўз дунёсидан дур термоқ билан ҳосил бўлади. Бу йўлдаги изланиш, изтироб, машаққат ва қониқиш каби ҳолатлар ижод жараёни, деб аталади. Адабий тур ва жанрлар, бадиий асар композицияси, сюжети, фабуласи, услуб, вазн, қофия, бадиий санъат сингари назарий тушунчаларнинг юзага келиши ҳам сўз водийлари бўйлаб сафар қилиш, ундан дур териш — хаосни космосга ўгириш жараёни билан боғлиқ. Ижод жараёнида, сўзларга мазмун ва шакл бериш тарзига кўра, турли адабий метод ва оқимлар майдонга келган. Хусусан, сўзни қатъи мазмун ва шакл қолипига бўйсундириш орқали классицизм, сўз вазифасини мумкин қадар таълим-тарбияга йўналтириш орқали маърифатчилик, сўзга қанот боғлаб самовий идеалларни ифодалаш орқали романтизм, унга тушкунлик либосини кийдириш орқали сентиментализм ҳамда барокко, сўзни рамзга айлантириш орқали символизм, сўзга ҳаёт ҳақиқатини шафқатсиз ва аниқ ифодалаш мажбуриятини юклаш орқали танқидий реализм ҳамда реализм, сўзга мутлақ эрк беришга интилиш орқали эса модернизм адабиёти туғилди. Бир жумлада ифодаланган, аслида жилд-жилд тадқиқотларни талаб этадиган бу адабий оқим ва методларга хос унсурлар XX асрнинг икки йирик оқими — реализм ва модернизмда умумлашади.

Маълумки, реализм адабиёти ҳаёт ҳақиқатини бадиий акс эттириши, инсониятни ёвузлик ва зулматдан огоҳ этиши, уни юксак идеаллар руҳида тарбиялашга йўналтирилгани билан эзгуликка хизмат қилади. Бунда, албатта, реализм ўзигача бўлган адабий анъаналарга таянади. Реалист ижодкор учун эзгуликка хизмат қилиш, юксак умуминсоний идеалларни куйлаш микро ва макрокосм гармонияси сифатида воқе бўлади. Шу боис, реалистик асарда тасвирланган ёвузлик тимсоллари (қаллоблар, қотиллар, ўғрилар, мунофиқлар, хоинлар, жинлар, шайтонлар, ваҳшийлар) ҳам асардаги гуманистик ғояни очишга хизмат қилади. Европа Уйғониш даври адабиётининг классик намояндалари Мигель де Сервантес, Франсуа Рабле, Вильям Шекспир ижодлари бундай хулосага тўла асос беради. Энг муҳими, эзгуликка хизмат қиладиган адабиёт, қайси шаклда бўлмасин, гуманизмни тарғиб этади.

Модернизм фалсафаси моҳиятида эса, файласуф Иммануил Кантнинг: "Гениал ижод ақлдан мутлақ узилиш орқали юзага келади", деган нисбий концепцияси ётади. Гуманистик нуқтаи назардан қараганда, модернизм фалсафаси ва адабиётини шунчаки ҳавасдан туғилган, деб бўлмайди. Холис кузатганда, модернизмнинг энг ибтидоий шакли ҳам ғайригуманистик муҳит таъсирида юзага келгани ойдинлашади. Дейлик, барокко эстетикасининг (хусусан, гангоризмнинг) майдонга келиши Ўрта асрда Европада ҳукм сурган турғун ва жаҳолат муҳит билан боғлиқ бўлса, абсурд ва экзистенциализм фалсафасининг пайдо бўлиши икки жаҳон урушининг аянчли оқибатлари билан боғлиқ. Кишилар кўз ўнгида, уруш асоратидан, хаосга айланган дунё, инсоннинг топталган қадр-қимматини айримларда умуман ҳаётнинг бўлгани шу, деган қарашни қатъилаштирган эди.

Модернизм эстетикасида айни мураккаб жараён икки шаклда акс этадики, бу нозик фарқни англамаслик ўқувчини чалғитиши мумкин. Бунинг **биринчи кўриниши** бевосита мантиқдан холи, маънисиз, бетартиб ҳаракат ва сўз тизмаларида намоён бўлса, **иккинчи кўриниши** зоҳирий тартиб, шакл ва мазмундорликда ифода этилган хаотик талқинда юз кўрсатади. Юзаки қараганда биринчи кўриниш космос моҳиятига зидроқ бўлиб туюлса-да, иккинчи кўриниш ҳам ундан қолишмайди. Ушбу фикрни бугунги ўқувчи теранроқ англаши учун модернизм адабиётининг айрим машҳур вакиллари ижодига мурожаат этиш мумкин.

Масалан, Жеймс Жойснинг "Улисс", Франц Кафканинг "Қўрғон", "Жараён", Сэмюэл Беккетнинг "Годони кутиш" каби асарларидаги композиция, сюжет, фабула, персонажлар ҳаракати ва нутқи ўзининг тартибсиз шакли билан инсон ҳаётининг маънисизлиги, одамнинг ёлғизлиги, умидсизлиги ҳақидаги абсурд фалсафани акс эттиради. Бироқ бу асарларда на муаллиф, на қаҳрамон бу сўзларни очиқ айтади. Хусусан, "Жараён" романида номаълум сабаб билан ҳибсга олинган Йозеф К. нима гуноҳ қилганини англаш йўлида сарсон кезинар экан, айнан шу ғайримантиқий фаолият, унинг тақдирига мутлақ алоқасиздек туюлувчи сўзлар тизмаси, мубҳам ҳаракат ва воқелик ўқувчи онгига абсурд ғоясини ғайриихтиёрий сингдиришга хизмат қилади. С.Беккетнинг "Годони кутиш" трагикомедиясида ҳам, баъзи очиқ ишоралар кўзга ташланса-да, асосан шу принцип етакчи. Бор-йўғи бешта персонаж қатнашадиган икки пардали бу пиесада оқил ва сабрлироқ (Владимир)қа ҳам, бесабр ва тутруқсизроқ (Эстрагон)қа ҳам, бой ва такаббуроқ (Поццо)қа ҳам, ожиз бир малай (бола)га ҳам, телба-манқурт (Лакки)га ҳам Годо (Худо)нинг эътибори бир хил — эътиборсизлик. Беккет ўз асарида Лакки тилидан тартибсиз нутқни қуйидагича беришга уринади: "**Лакки:** — Тангрининг хусусий мавжудлиги қандайки шундоқ тасаввур этилгани каби Ресферд Ватманнинг яқинда ёзилган оммабоп рисоласида қайд этилганидек, сифатлидан сифатли кулранг соқолли ўйда ўйланган вақтдан холи қўл етмас юксакликдаги апатии худо афазии худо атаксии худо ҳамон мавҳумлардан ташқари ҳаммамизни севади...". Холис қараганда, Лаккининг бу нутқи телбанинг нутқидан кўра ҳаётдан кўп нарса англаган, Худодан умидвор кимсанинг сўзларига ўхшаб кетади. Тўлиқ ҳолатида ички экзистенциал мантиққа эга бу нутқ Беккетнинг ғайриихтиёрий истакларини ошкор этади. У Лакки тилидан абсурд фалсафасини беришга уринар экан, ғайришуурий ҳолатда инсоннинг эзгуликка, маълум қонуниятларга, айниқса, Худога муҳтож эканини ифода этади.

Модернизм адабиётига хос иккинчи талқин шаклини Альбер Камю ижоди мисолида кузатишимиз мумкин. Унинг ўзбек тилига ўгирилган ҳар икки асарида ("Бегона", "Вабо") ҳам воқелик, образлар фаолияти, структурал компонентлар айни рисоладагидек. "Бегона" қиссаси қаҳрамони Мерсо ҳам, "Вабо" романи қаҳрамони Бернар Риэ ҳам аниқ мақсад йўлида ҳаракат қилади, оддий одамлар сингари турмуш кечиради, гапиради. Бироқ мана шу аниқлик, мантиқли ҳаракатлар абсурд номли куч ёки ҳукм остида йўққа чиқаверади. Мерсонинг истак ва интилишлари жоҳил жамият тарафидан маҳв этилса, Риэнинг инсонпарварлик йўлидаги фаолиятини табиий ўлат йўққа чиқаради. Ҳар икки асардаги зоҳиран зид табиатли, бошқа-бошқа ижтимоий муҳитда яшовчи, турли вазиятлардаги қаҳрамонларни ягона куч ўз ҳукмига оладики, бу кучнинг номи абсурддир. Таъкидлаш жоизки, ҳар икки қаҳрамон Камю абсурд дея талқин этган тақдир йўлларида эмас, балки муаллиф аниқ мақсадни кўзлаб, тафаккурида бунёд этган абсурд сўқмоқлари аро бесамар кезади. Шу сабаб Мерсода инсоний табиат, доктор Риэда инсониятга хос муҳит етишмайди.

Алалхусус, модернизм доирасидаги барча оқимларда инсониятнинг лексик бойлигига нигилистик муносабат мавжудки, бу хаос ҳукмидаги ижод жараёнининг айни ўзидир.

Хитойлик буюк файласуф Конфуций: "Борлиқни маърифат ва эзгуликдан иборат буюк бир оқим тутиб туради. Шу оқимга қўшилиб суза билган инсонгина ўз моҳиятига муносиб бўла олади", деган экан. Ўйлаймизки, донишманднинг ушбу сўзлари ижодий жараёндек ноёб ва ўта мураккаб ҳодисага ҳам тегишлидир.

Узоқ ЖЎРАҚУЛОВ,
филология фанлари номзоди

Яқинда Японияда «Ўрта Евроосиё энциклопедияси» номидаги бир жилдли китоб нашр қилинди. Ўрта Евроосиё, қисқача айтганда, Ўрта Осиё, Кавказ, Волга ва Урал бўйлари, Шарқий Туркистон ва уларнинг атрофидан иборат кенг ҳудуддир. Таъбир жоиз бўлса, бу китоб Ўрта Евроосиёнинг ўзига хос хусусияти, унинг тарихи ва бугуни, халқлари, маданиятлари, сиёсат ва иқтисодиёти ҳақидаги биринчи умумий энциклопедиядир.

Нашр муҳаррирлари — профессорлар Комацу Ҳисао, Умемура Ҳироши, Ҳорикава Тору, доцентлар Уяма Томоҳико, Обия Чика. Бу олимлар Ўрта Осиё тарихи бўйича тадқиқотлар олиб боришаётган Япониядаги таниқли тарихчилардандир. Энциклопедияда улардан ташқари яна юздан ортиқ муаллиф иштирок этишган, китобдан мингдан зиёд мақола жой олган. Жумладан, «Ўрта Евроосиё ва Япония», «Ўрта Осиё», «Ўзбекистон», «Ўзбек», «Ипак йўли», «Орол денгизи масаласи» сингари умумий ва характерли мавзуларга бағишланган мақолалар батафсиллиги билан диққатни тортади. Бундан ташқари, «Ўзбек тили», «Ўзбек адабиёти», «Ёзувчилар уюшмаси», «Чиғатой тили ва адабиёти», «Ўрта Осиё адабиёти», «Мусиқа» сингари мақолалар ўқувчиларда катта қизиқиш уйғотиши тайин. Шу билан бирга, китобхонлар «Улуғбек», «Навоий», «Бобур», «Беҳбудий», «Мунаввар қори», «Фитрат», «Ҳамза Ҳакимзода Ниёзий», «Абдулла Қодирий», «Чўлпон», «Ойбек» сарлавҳали мақолалардан ўзбек адабиётининг улуғ намояндалари ҳаёти ва ижоди, Ўзбекистон маданияти тарихи тўғрисида кенг маълумот оладилар.

Умуман, кейинги йилларда Японияда Ўрта Евроосиёни ўрганиш бўйича ёш тадқиқотчилар орасида қизиқиш анча кучайган. Дарҳақиқат, энциклопедиядаги маълумотлар ҳам шундай тадқиқотчилар эришган натижаларга асосланган. Шубҳа йўқки, мазкур нашр Японияда Ўрта Евроосиё, жумладан, Ўзбекистон тарихи ва маданиятини ўрганишда муҳим қўлланмалардан бири бўлади.

Доимий ҳамроҳ

Москвадаги «Олма-пресс» нашриёти 2004 йили А.Е.Махеннинг «Ҳаёт мазмунини излаб...» («В поисках смысла») номли тўпламини чоп этди. Китоб «Мудрость тысячилетий» («Минг йиллар донолиги») туркумида чиқарилган бўлиб, унда бутун олам тарихи ривожига муносиб ҳисса қўшган бир минг уч юздан ортиқ шоир, ёзувчи, рассом, мутафаккир, дин пешволари ва пайғамбарларнинг ҳаёт мазмун-моҳияти, инсоннинг дунёда яшашдан мақсади, инсониятга наф келтириш ва шу каби эзгу ниятлар йўлидаги саъй-ҳаракатлари ҳақидаги доно фикрлари тўпланган. Салкам минг саҳифали асар «Инсон — табиат ва жамиятнинг узви», «Ҳаётнинг тез ўтиши», «Ҳаётнинг мазмуни ва мақсади», «Бахт. У нимада?», «Қизиқишлар. Орзулар. Тақдир.», «Қандай яшамоқ керак?», «Ўлимдан кейинги ҳаёт», «Ҳаётга муҳаббат абадийдир» каби бобларни ўз ичига олади. Китобда донолар айтган афоризмлар, шоирлар шеърларидан намуналар, буюк асарлардан олинган гаплар, халқ мақоллари, ҳазил-мутойибалар, ривоятлар келтирилади; маънавият-маърифат, илм, билим, зиё, меҳр-оқибат, виждонийлик, инсоф-тавфиқ, дилпоклик, меҳрибонлик борасида ҳам кўп фойдали фикрларни ўқиш мумкин. Унда ҳадислар, бобокалонларимиздан Ибн Сино, Алишер Навоий, Заҳириддин Муҳаммад Бобур, Нодира ва замондошимиз Ойбекнинг ибратомуз сўзлари келтирилган. Мажмуада муаллифлар ҳақида қисқа маълумотлар ҳам берилади. Шарқ алломалари — Фаридуддин Аттор, Низомий Ганжавий, Умар Хайём, Рудакий, Деҳлавий, Муслиҳиддин Саъдий, Абдураҳмон Жомий, Рабиндранатҳ Тҳакурнинг келажак авлодларга айтиб қолдирган буюк фикрлари ҳам китобдан жой олган.

Тўпламда Қуръони карим, Забур, Инжил, Тавротдан олинган оятлар борлиги диққатга сазовордир. 50000 нусхада босилган бу мажмуа бутун МДҲ давлатлари орасида кенг тарқалаётир.

Кудрат ҳожи АҲМЕРОВ,
профессор

Мулоҳаза учун мавзу

ДИДНИ БУЗИШГА ҲАҚҚИМИЗ БОРМИ?

Бугун санъат оламига назар ташлаган киши қизиқ ҳолатнинг гувоҳи бўлади. Кино ихлосмандлари турли отишмалару ур-йиқитлардан безор бўлишганки, бошлари билан комедия ва концерт-комедияларга шўнғиб кетишди. Мусиқада эса аксарият одамлар «тапир-тупир», «гўп-гум» шайдоси. Театрда ҳам комедиячиларнинг омади юришган. Ҳамма «аншлаг»у мақтовлар комедия спектаклларининики.

Та бўлади, қолаверса, яхши нарсанинг фарқига бориш, қадрига етиш учун ёмонининг ҳам «мазасини» татиб кўриш керак. Бироқ, афсуски, кинода ҳам томошабин асосан комик ва концерт-шоули фильмларга тирбанд.

Хуллас, бу ўринда иккита савол қўндаланг келади: театрлар ва кино ишлаб чиқарувчилар жиддий асарларни кўёлмайдиган бўлиб қолишганми ёки томошабинлар-

Албатта, ҳамма фильмларни бирдек ёмон дейиш киййин ва бу билан ҳамма нарса ижобий ҳал ҳам бўлмайди.

Лекин нима бўлганда ҳам мавжуд кинолар ҳақида бор ҳақиқатни айтиш, ютуқ-камчиликларини аниқ шарҳлаб бериш вақти аллақачон келган, ҳатто ўтиб ҳам боряпти. Чунки ҳар ҳафта бирор студияда суратга олинган фильм

мизнинг келажаги томоша қиляпти. Ахир, маблағни мен топганман деб саёз, бачкана, савиясиз асарлар билан уларнинг дидини бузишга, маънавиятига зиён етказишга қандай ҳаққимиз бор!

Агар бирор одам биринчи марта киносценарий ёзишга кўл ураётган экан, марҳамат ёзсин. Лекин ана шу ёзганларини бирор профессионал ижодкор билан маслаҳатлашиши, камчиликларини тўлдириши мумкин эмасми? Ёки шундай қилсам, обрўйим тўкилиб қолади, деб ўйлашадими? Ундай бўлса, аксарият сценарийлардаги воқеалар нега ўйлаб топилади, сохта, бачкана, одам ишонмайдиган бўлиб чиқади. «Ўтириб олиб» ўйлаб чиқаришмаса ҳам ҳаётда, реал воқеликнинг ўзида тўлиб ётибди сценарийбоп мавзу. Гап фақат уларни профессионал тилга ҳаққоний кўчиришда қолган.

такдимоти бўлиб ўтяпти.

Аслида бу мутахассисларнинг иши. Бироқ улар фақат кузатувчи бўлиб турган бир вақтда, ҳеч бўлмаса, зиёлилар, журналистлар, бошқа, оддий томошабинлар фикрини

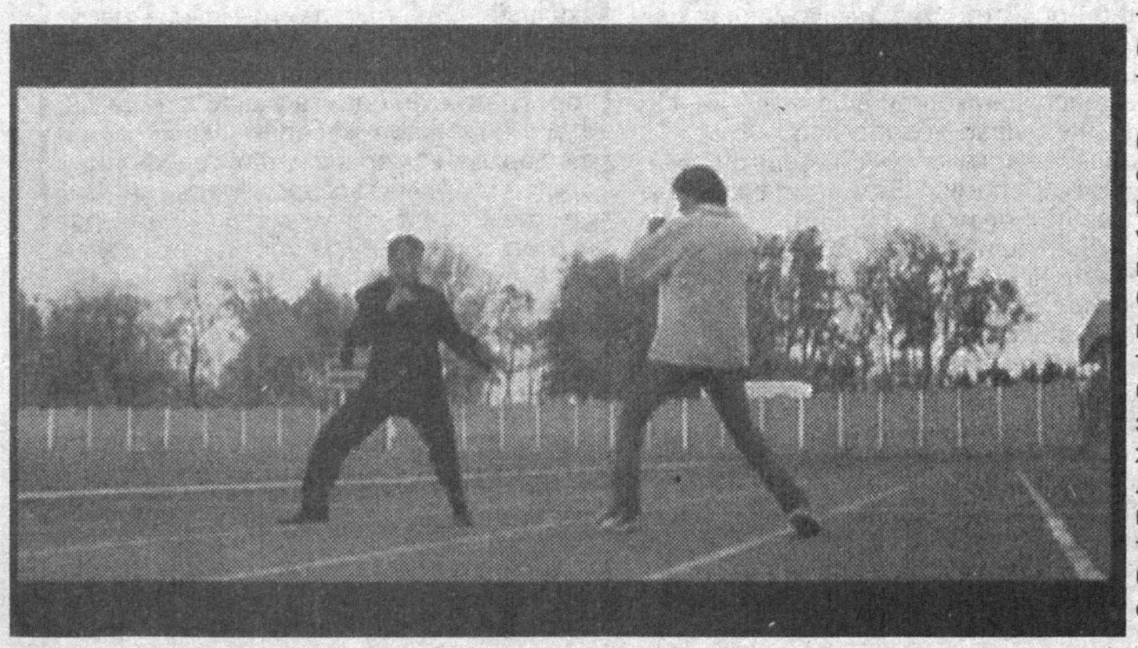

Фильмларда рол ўйнашга ишқибозлар ҳақида ҳам худди шундай фикрларни айтиш мумкин. Хаёв бошқа, ҳаёт бошқа. Агар кўнглига қулоқ тутаверсангиз, қайси кўчаларга бошламайди дейсиз! Ўша кўчаларда ўнқир-чўнқирлар, боши берк жойлар ҳам оз

Ўйлаб қоласан: нима бўляпти ўзи? Одамлар ҳозир ўйин-кулгига, ҳазилга, енгил жанрга ўч бўлиб қолишганми ёки санъаткорларда бунга эҳтиёж кучликроми? Албатта, бир мақола доирасида барча санъат тури ҳақида фикр юритиш мушкул. Шу сабабли, фақат кино ва театр санъати хусусида мулоҳаза юритишни лозим топдик. Бунинг сабаби бор, албатта.

Яқинда Маданият институти томонидан ўтказилган сўровномага кўзимиз тушди. Саволларга жавоб берганларнинг 41 фоизи кино, 12 фоизи театр, 35 фоизи мусиқа, 12 фоизи бошқа санъат турларига қизиқишини айтган. Бу сўровларга жавоблар ҳақиқий аҳволни белгиловчи бирданбир натижа деб айтиш мушкул бўлса-да, фоизлардаги фарқлар ҳар биримизни ўйлашга мажбур қилиши аниқ. Бизни бу ўринда кўпроқ кинога таалуқли бўлган 41 фоиз ва театр санъати билан боғлиқ бўлган 12 фоиз қизиқтиради.

Аслида театрларимиздаги, хусусан, пойтахт театрларидаги аҳвол у қадар ёмон эмасга ўхшайди. Сабаби, Ўзбек Миллий академик театри, Муқимий номидаги, Ёшлар, Рус давлат театрлари ва Ёш томошабинлар театрининг баъзи спектакллари зал тўла томошабин билан ўтаётгани хеч кимга сир эмас. Бу кувонарли ҳол, албатта. Лекин томошабин йиғаётган аксарият спектаклларнинг комедия жанрида экани кишини бироз хушёр торттиради.

Кино соҳасида ҳам шу аҳвол. Ўша 41 фоиз томошабин ҳозир деярли комик ёки концерт-шоу аралаш драматик фильмларни кўряпти. Очиғи, фильмлар, айниқса, хусусий студияларда суратга олинаётган фильмлар шу қадар кўпайиб кетдики, уларни тўлиқ қамраб олишга ҳам улгуролмайди одам. Баъзилар «кўп бўлса, нимаси ёмон, илгари фильм ишланмаяпти деб қайғурардик», дейишлари мумкин. Тўғри, кўп бўлса, аввало, танлаш имконияти кат-

нинг диди борган сари ўтмаслашиб, жиддий воқеликни «хазм қилолмай» қолганидан, санъат кишилари уларни ортларидан эргаштириш ўрнига, ўзлари томошабин ортидан эргашиб кетяптиларми? Агар жиддий ўйлаб кўрилса, ҳар икки ҳолат ҳам санъат равнақи, миллат маънавиятининг юксалиши учун қайғурадиган одамни ташвишга солмай қўймайди.

Албатта, биз комедия спектакллари керак эмас, улар томошабинга ҳеч нарса беролмайди, деган фикрдан йироқмиз. Чунки комедия энг тез «ҳазм» бўладиган ва айни пайтда энг қийин жанрлардан бири. У драматургиянинг кулги воситасида тарбияловчи жанри бўлиб, бундай асарлар замирида ижтимоий ҳаётга, турмуш тарзимизга муносабат билдирилади, имкон даражасида замонавий муаммолар кўтарилади. Ҳамма комик асарлардан ҳам муаммо кутиш, ечимлар талаб қилиш нотўғри. Зеро, маиший мавзудаги кувноқ комедиялар ҳам керак. Лекин ҳамма гап ана шундай асарларнинг юки ортиб кетмаслиги, меъёр бузилмаслиги ҳақида боряпти.

Афсуски, ҳозирги аксарият комедиялардa характерлар тўқнашуви, образларнинг ўзига хослиги, ана шу асосда вужудга келадиган умумлашмалар ўрнига, қаҳрамонлнинг бачкана хатти-ҳаракатлари, енгил-елпи, палапартиш диалоглар билан томошабинни кулдиришга уриниш кучайиб боряпти. Бундай ҳолат ҳатто театрлар репертуаридан мустаҳкам ўрин олиб турган «Супер-қайнона», «Чимилдик», «Қаллиқ ўйин» спектаклларида ҳам меъёрдан ортиқ даражада.

Юқорида айтганимиздек, театрдаги ҳолатлар тўғридан-тўғри кино экранларига кўчаётгани, ачинарли ҳол. Сабаби, агарда спектаклда камчилик бўлса, ўша асар кўйилгани сайин камчиликларни тузатилиб, сайқал бериб борилади. Лекин кино лентааларига муҳрланган лавҳалар абадий қолади-ку.

билиб кўйиш ҳам зиён қилмайди, деб ўйлаймиз.

Аввал бошда хусусий киностудиялар паст савияли асарларига (бу ўринда «Муҳаббат сиҳовлари», «Сарвиноз», «Севинч», «Кўзларинг маъюс», «Хавфли бурилиш», «Муҳаббатимсан» каби бир қатор фильмларни эслаш мумкин) машҳур хонандаларни жалб этишга ружу қўйишганди.

Энди эса бундай «асар»ларни бутунлай «дебютант»лар ёки фильм олишга ишқибозлар эгаллаб олишяпти. Уларнинг аксарияти актёрликнинг, санъатнинг оддий элементар тушунчаларидан ҳам бехабар одамлар. Баъзи холларда ўзлари сценарий ёзиб, ўзлари бош ролни ижро этишяпти. Эҳтимол бундай журъатни, санъатга муҳаббатни табриклаш керакдир.

Бироқ томошабин савияси нима бўлади? Ахир бундай уринишлар кино санъатимизда бирор яхши из қолдирса, ҳеч бўлмаса, бу фильмлардан томошабин бир кўрганда ўзи учун нимадир олса, юрагининг аллақаери жиз этса, ҳеч ишонтирса кошкийди. Афсуски...

Ҳа, афсуски, «пулини тулаган одам мусиқага буюртма бериши мумкин», қабилида иш тутишни ҳар доим кўнгилдагидек якун топмаяпти. Шу ўринда «Беш қисмат», «Маржона», «Ойсиз тунлар», «Ягона ва бетакрор» каби асарларни эслатиш жоиз. Очиғи, филмлар шу қадар кўпки, баъзан номини ҳам эслаб қололмайсан.

Аввало, пулни яхшиликка сарфлаган маъқул. Ўзини, юртини, миллатини ҳурмат қилган ҳар қандай шахс миллат, юрт равнақига, маънавий камолотига хизмат қиладиган ишга маблағ сарфлаши лозим эмасми? Қолаверса, экранга чиқаётган ҳар бир фильм фарзандларимиз, юрти-

эмас. Шунинг учун санъатга алоқаси бўлмаган одам бирор асарда рол ижро этишдан олдин, ҳеч бўлмаса, бир кур профессионалларнинг кўчасидан ўтиб кўриши лозим. Яхши режиссёрлар, маҳоратли актёрлар билан, оз-моз бўлса-да, ёнма-ён ишлашга уриниб кўрилса, лоақал дастлабки пайтларда умумий саҳналардаги ижронинг «таъмидан тотилса», зиён қилмайди, ахир.

Баъзилар «шунга шунча ваҳимами, нима қилибди — маблағ топиб кино ишлашса, ишлашибди-да. Агар яхши бўлмаса, бунинг давоси вақт, эртага ҳаммаининг эсидан чиқиб кетади», дейишлари мумкин.

Афсуски, ўша фильмларни бугун бир марта бўлса ҳам фарзандларимиз кўришяпти. Уларнинг аксарияти профессионал, нопрофессионал деган сўзларнинг фарқига боришмайди. Улар учун кўрганлари дастак: кино ёки театр шундай бўлади! Ҳамма гап ана шунда. Кўпинча «ёшларимиз енгил-елпи асарларга (қайси жанрдалигидан қатъи назар) берилиб кетишяпти, дунёқарашлари тор, савиялари паст бўлиб боряпти», деб нолиймиз.

Бепарволигимиз, локайдлигимиз, кўриб-кўрмасликка, билиб-билмасликка олишимиз, ҳақиқатнинг кўзига тик қарашга ботинолмаётганимиз ёшлар маънавиятида қандай из қолдиради? Бизни муаммонинг ана шу жиҳати ўйлантиради. Сиз нима дейсиз, азиз газетхон?

Гулчеҳра УМАРОВА

Нигоҳ

СЎЗНИ ҲИС ЭТИБ...

Актёр Нормўмин Султонов ижодига чизгилар

Бу воқеани ижодкор ҳаётида бўладиган имтиҳон деб аташ мумкин. Тайёрланиш учун деярли вақт қолмаганди. Нормўмин Султонов хамкасблари билан Киночилар уйида «Севги шароби» фильм-операсини ўтган йилнинг июн ойида кўриб, ҳаяжонланган эди. Ноябр ойи охирларида эса Алишер Навоий номидаги опера ва балет театри саҳнасида италян композитори Доницеттининг айни шу операси премераси режалаштирилганди...

Чиройли тенор овозга эга бўлган Нормўмин Султонов бутун таътил давомида ўзига берилган образ хаёли билан яшади. Ахир, фақат вокал билан шуғулланиб қолмасдан, образ драматургиясига кириши, ўз қаҳрамони Немориннинг руҳий оламини ҳис қила билиши ҳам керак эди-да.

Композиторнинг сеҳрли мусиқаси актёр қалбини забт этди. Операда ўзига ёқиб қолган парчаларни ижро этиб юрган учунми, Нормўмин таътилдан сўнг ўз партияси машқларига бошқаларга қараганда тезроқ киришиб кетди. Боз устига, тил борасидаги тўсиқларни (операни италян тилида куйлашди) ҳам енгиб ўтиши, Немориноннинг қалб изтиробларини борлиғи билан ҳис этиши, интонацияларини ифодалай билиши ҳам лозим эди. Ҳар бир сўзни қалбан ҳис этиш қанчалик мураккаб иш бўлмасин, Нормўмин астойдил ҳаракат қиларди. Чунки италян тили бутун дунёда опера тили деб тан олинган ва ҳеч кимга сир эмас.

Шундай қилиб, бир ўқув чорагида иборат бўлган ҳақиқий опера ўқув йили бошланди. Агар Нормўминнинг ёнида ўз ишини фидойиларча севадиган ёрдамчиси — концертмейстер Нина Владимировна Волох бўлмаганида, ким билади, у ўз партиясини шунчалик енгил ва ажойиб тарзда ижро эта олармиди... Агар концертмейстеринг италиялик репетитор билан италян тилида бемалол сўзлаша олар экан, демак, сен ҳам айтаётган қўшиғингнинг ҳар бир сўзини тушунишинг шарт. Хуллас, икковлон таржимонсиз италян педагоги билан бемалол репетиция қилдилар.

— Бу операнинг мусиқаси унча машҳур эмас, лекин жуда гўзал жаранглайди, — дейди Н.Султонов. — Менга техник жиҳатдан анчагина мураккаб партия тушди, аммо бундан жуда хурсандман. Киев консерваториясида дарс берган устозларимиз ҳамиша операдаги қийин ижролар мурожаат қилишимиз кераклигини уқтиришарди.

—Нормўминнинг партиясини ижро жиҳатидан анча мураккаб, — дея сухбатга қўшилди Нина Владимировна. — Нормўмин жуда яхши мактабни ўтаган, овози ҳам ўзига хос — гўзал тенор.

Умуман олганда, актёрларнинг тақдири ўзгача кечади. Баъзан тасодиф катта рол ўйнайди. Хамза номидаги мусиқа билим юрти ўқитувчиси Нормўминдаги қобилиятни пайқаб, унга Киев консерваториясига бориб ўқишни маслаҳат берди. Шу тариқа у Л.Собинов қўлида таҳсил ола бошлади. Учинчи курсдан бошлаб назарий билимини амалиёт билан қўшиб олиб борди.

Ва ниҳоя артистликнинг ўзига хос ҳаёти туфайли Нормўмин яна Днепр қирғоқларига борди. У биринчи навбатда, орган залига бориб, вокал бўйича устози Виктория Шишкова, Владимир Тимохин билан учрашди.

...Саҳнага чиқишга саноқли дақиқалар қолган. Кресолда ўтириб, пардозчи Лимана Бикирова билан театр терминларига бой суҳбат олиб борар экан, Нормўминнинг қулоғи спектакл олиб борувчиси Лидия Мамулиннинг ҳар бир сўзини илиб оларди. Пардоз креслосида эса оддий қилқаламлар билан «Севги шароби» қаҳрамонининг жонли портрети ишланарди.

Опера артистининг бир неча иш жойи бор: пардоз хонаси, пианино олди, либослар хонаси. Яна, деразасидан Тошкентнинг гўзал манзаралари кўриниб турган репетиция зали ҳам асосий иш жойидир. Ва, энг муҳими, бу жойлар — муқаддас саҳналардир. Ижрочининг образ руҳига тўлиқ кириши жараёнини билмоқчи бўлган одам Нормўминни мана шу санаб ўтилган иш жойларининг барчасида кўриши керак.

Бугун театр репертуаридаги иккита комик операда Н.Султонов бош партияларни ижро этяпти. Бири «Севги шароби» бўлса, иккинчиси «Севилия сартароши».

Қаҳрамонлар характерини драматик жиҳатдан очиб бериш актёр истеъдодининг кучли қирраларидан бири. Операда асосийси нима: ижроми, мусиқами ёки драматизм? Нормўмин буларнинг ҳаммасини чуқур ҳис қилади. У спектаклда ўйнамайди, балки ҳар бир образда яшайди. «Мусиқа — опера ғоясини ифодаловчи асосий восита», дейди Нормўмин.

«Севги шароби» операси туфайли театр репертуари энг яхши комик асар билан бойиди ва бунда, шубҳасиз, Н.Султоновнинг ҳам муносиб ҳиссаси бор.

Тез орада Неморино ёнига Владимир Ленский образи келиб қўшилади. Театрда П.Чайковский фестивалига тайёргарлик кетяпти. Ҳозирча Н.Султонов «Фауст» ва бошқа опералрда банд.

Гастроллар эса актёр учун одатий ҳол. Нормўмин Остона ва Алматида бир неча бор «Травиата»ни куйлади. Украин опералари «Наталка-полтавка» ва «Петр қўшиқларини ҳам ёктиради. Греция, Туркия каби давлатларда сафарда бўлди. Олдинда уни Белгия пойтахти Брюссел сафари кутяпти. У ерда энг яхши миллий операларимиздан бири — С.Юдаковнинг «Майсаранинг иши» операси намойиш этилади.

Уйда эса уни ҳар куни спектаклдан сўнг ўғиллари Шохрух ва Жаҳонгир кутиб олади. Агар қасиб этса, тўрт йилдан буён виолончелда ўйнаётган Шохрух билан машқларни бошлайди. Хуллас, Нормўмин Султоновнинг ижодий биографияси бойишда давом этмоқда.

Иля ЛЕЙН

Рассом устахонасида

ҲАЙРАТДАН ТУҒИЛГАН САНЪАТ

Бўлажак рассом Озод Ҳабибулин Бухоро вилоятининг Ғиждувон туманида, ўқитувчи оиласида туғилди. У 3-4 ёшларидаёқ намиқкан деразa ойналарига ҳар хил расмлар чизар, кулиб турган кўёш ёки ёмғир ёғишини тасвирлаб, болаларча хурсанд бўлиб ўйнарди. Буни кузатган ота-онаси ўғлида сурат чизишга ҳавас борлигини англаб, оқ қоғоз ва ранги қаламлар совға қилишарди. Унинг илк рассомлик фаолияти шундай бошланади! Ёзу пайтлари гузарга, сув бўйидаги чойхонага чопарди. Чойхоначи Тиллабобонинг ширинликларини у ердаги турли баҳслар, шеърхонлик, мумтоз қўшиқлар ижроси унга хуш ёқарди. Озод эса пойгакда ўтириб катталар суҳбатига қулоқ солар, болалик нигоҳи ҳайратларга тўларди. Кўпинча онаси Озодни кайиб чойхонадан олиб кетарди.

Она мактабда адабиётдан дарс берарди. Шунинг учун фарзандларига кўпроқ китоб ўқишни тайинлар, ўзи назорат қилиб борарди. Ўша пайтлари маҳаллага

авлиё-сифат бир нуроний отахон келиб турарди. Болалар, негадир, уни мазах қилиб, атрофида айланишарди. Озод уларга қўшилмай, бир четда кузатиб турарди. Шундай кунларнинг бирида отахон онасига: "Саида, боланга яхшироқ қара, келажакда у катта инсон бўлади", — деб башорат қилади.

Бўлажак рассом тез катта бўлишни орзу қиларди. Бир куни ўқитувчисининг «Катта бўлсангиз ким бўласиз?» деган саволига: «Мен, рассом бўламан», — деб жавоб беради. Шунда болалар гурроc кулиб юборишади. Улар клубда расмлар чизиб, кун бўйи ичиб юрадиган рассомни назарда тутишганди-да. Озод Ҳабибулин эса Репиндек рассом бўламан, дея аҳд қилади. Саккизинчи синфни тугатиб, Душанбедаги рассомлик билим юртида маҳобатли рангтасвир бўлимида, устози Асрор Аминжоновдан тасвирий санъатнинг сир-асрорларини кунт билан ўргана бошлади. Маҳобатли рангтасвирни мукаммал ўрганиш мақсадида Тошкент Театр ва рассомлик санъати институтида устози, Шарқнинг машҳур рассоми Чингиз Аҳмаров гуруҳида сабоқ олди. «Чингиз ака ҳаммамизга меҳр билан ўргатишдан чарчамас, биз шогирдлар эса устознинг ҳар бир сабоғини марок билан тинглаб, ундан ўрганишга ҳаракат қилардик. Чингиз ака бағри кенг, кўллари келган ёрдамларини аямасдилар», — дейди Озод ака.

О.Ҳабибулин 1973 йилдан Ўзбекистон рассомлар фондида маҳобатли рангтасвирчи сифатида иш бошлади. Унинг илк кўргазмаси пойтахтимизнинг «Шарқ гули» фабрикасида бўлиб ўтди. Рассом асарларини безаб давомида фабрика деворларини безаб турибди.

Тошкентда илк бор метро қурилиши бошланганда, ҳар бир бекатни безаш учун рассомлар орасида танлов ўтказилади. Танловга ўз эскиз чизмаси билан муваффақиятли қатнашган Озод Ҳабибулин халқимизнинг мард ўғлони, генерал Собир Раҳимов номидаги метро бекатини безаш ҳуқуқини қўлга киритди. Кейинги сафар Ойбек номидаги бекатни безаш учун ўтказилган танловда ғолиб чиқди. Бу

рассом фаолиятини тубдан ўзгартириб юборди. Озод Ҳабибулин ўзига билдирилган ишончни оқлаш учун ишга ўта эҳтиёткорлик билан ёндошади. Рассом тасвирларида халқимизнинг севимли ёзувчиси Ойбекнинг ҳаёти ва ижоди моҳиронa акс эттириб берилган. Неча йиллардан буён бу асарлар ўз тароватини йўқотмай, одамларни ҳайратга солиб келмоқда.

Мустақиллик йилларида рассом ижоди гуллаб-яшнади. Янги Консерватория биноси безалишида Озод ака ўз маҳоратини яна бир бор кўрсатди. У бинонинг ички деворларига «Сирли дунё» «Илҳом-париси» деб номланган маҳобатли рангтасвир мажмуасини ишлади. Рассомнинг Ўзбекистон Фанлар академияси бўлимидаги улкан маҳобатли рангтасвир асари санъат тарихида муҳим ўрин тутади. Унда ватанимизни бутун дунёга танитган Форобий, Ибн Сино, Хоразмий, Беруний, Улуғбек каби буюк олимларнинг ўзаро баҳси тасвирланган. Асарда инсоннинг туғилиши ва бу оламни тарк этиши борлиқ билан боғлиқ ҳолда кўрсатилади. Рассомнинг маҳорати шундаки, у олимларнинг қиёфаси, кўз қарашларини ишонарли тасвирлайди. О.Ҳабибулиннинг кўзга ташланадиган катта ишларидан яна бири Байналмилал маданият марказининг интерьердаги деворий суратдир.

Рассом асарлари асосан тарихий мавзуда бўлиб, улар Ўзбекистон халқининг Темур даври ва Буюк ипак йўлига оид бой маданий мероси билан узвий боғлиқ. Ижодкорнинг изланишлари муносиб тақдирланиб, унга «Ўзбекистон халқ рассоми» унвони берилди. Озод ака авлодларга мерос бўлиб қоларли баркамол асарлар яратиш устида изланмоқда. У ҳамон Ғиждувон хаёли билан яшайди. Болалигида кўрган-кечирганларини суратларга муҳрласа, Абдухолиқ Ғиждувоний хотирасига бағишлаб асарлар яратса, башоратчи отахон олдидаги қарзини узадигандек туюлади. Шарқона фалсафа ва нафисликни уйғунлаштириб, санъат оламида ўзига хос ўринга эга бўладиган баркамол асарлар яратиш унинг энг катта орзусидир.

САРВАРА

Эътироф

«МЕН ЭЛИМНИНГ АСЛ ЎҒЛИ БЎЛИБ КУЙЛАЙМАН»

Ўн саккиз минг оламда
Ҳатто олам ғанимат.
Бир сония бўлса ҳам
Ота-онам ғанимат.

«Туркистон» саройида хушовоз хонанда Аслиддин Дўстовнинг «Ғанимат» қўшиғи билан бошланган концерти қўшиқчилик санъатимизга яна бир ҳақиқий истеъдод соҳиби кириб келганидан дарак берди. Аслида қарийб ўн беш йилдан бери қўшиқ куйлаб, элимизга танилиб келаётган бу хушсурат ва сарбаланд овозли йигит, баъзиларга ўхшаб енгил-елпи ашулалар айтиб, кимларнингдир ҳомийлигида тезда кўзга кўринишга шошилмади. Ўзок изланиб, тинимсиз меҳнат қилиб, устозлар дуосини олди.

У болалигидан куй-қўшиққа ошно бўлиб ўсди. Қашқадарё воҳасининг Китоб туманида машҳур ҳофиз бўлиб таниган Фазлиддин ака фарзандининг мусиқага ихлосини сезиб, у

билан шуғуллана бошлади. Онаси Сожидахон эса доимо қўллаб-қувватлаб турди. Шундай қилиб, Аслиддиннинг биринчи устози — дугоийи отаси бўлди. Аслиддин талабалик йилларидаёқ қўшиқ, ширали, жарангдор овози ва халқона қўшиқлари билан кўпчилик эътиборини ўзига тортганди. Уни турли концертлар, кўрик-танловларга таклиф этишар, мухлислари ортиб борарди. Қўшиқчиликда ўз йўлини топиш учун изланаётган ёш хонанда Шерали Жўраев, Ўлмас Саиджонов, Маҳмуджон Тожибоев, Камолиддин Раҳимов каби хассос ҳофизларга ҳавас қилиб, уларнинг ижодларидан баҳра олди. Ўқишни муваффақиятли тугатиб, ўзбек давлат академик ва халқ жамоалари бирлашган филармониясига хонанда бўлиб ишга кирди. Шу ерда бир неча йиллардан бери ишлаб келмоқда.

Ҳозирги кунда урчиб кетган — тез ёниб, зудда ўчаётганларга ўхшаб осон йўл танламади, фонограмма-плюслар кетидан қувмади. Аксинча, мумтоз хонандаларимиз йўлини танлади. Қўшиқчиликда бу йўл анча машаққат ва масъулият талаб қилади. Аслиддин миллий-лирик эстрада йўналишидаги қўшиқларни мумтоз оҳанг ва нолалар билан уйғунлаштириб, ўзига хос хонанда бўлиб етишди.

Узоқ изланишлар самараси ўлароқ, катта саҳнадаги биринчи якка хон концерт дастуридаги ҳар бир қўшиғи янгилик бўлиб, десак муболаға эмас.

Унинг фонограммасиз жонли овоздаги ижроси ва маҳорати мухлисларни лол қолдирганини тинимсиз олқишлардан сезилиб турди. Аслиддиннинг қўшиқлари мавзуи ота-онага ҳурмат, эъзоз, дўстлик, Ватанга садоқат, пок севги каби тарбиявий-маънавий аҳамиятга моликдир.

Концертни ташкил этишда жонбозлик кўрсатган филармония раҳбари, Ўзбекистон халқ хофизи Ўлмас Саиджонов ва «Туркистон» саройининг мутасаддиларига ҳам алоҳида миннатдорчилик билдириш жоиз. Ортиқча, бачкана безакларсиз, яхши концерт ўтказса ҳам бўлар экан. Ўзларининг миллий рақслари билан иштирок этган «Ўзбекистон» ҳамда «Баҳор» рақс ансамбли раққосалари кечага файз киритишди. Абдулла Акбаров бошчилигидаги фарғоналик асқийчиларнинг чиқишлари ҳам томошабинларни хушнуд этди.

Миллий қўшиқчилигимизнинг Фахриддин Умаров, Камолиддин Раҳимов, Журабек Набиев, Хайрулла Лутфуллаев, Ғуломжон Ёқубов каби катта санъаткорлари сафига, шогирдлик одобини сақлаган ҳолда, қўшилиб келаётган Аслиддин Дўстовнинг қадами қутлуғ бўлсин! Кўпчилик мухлислари ҳатто Аслиддиннинг устозлар йўлидан бориб, халқимизни янги-янги қўшиқлар билан хушнуд этишини тилаб қоламиз.

Миробид ИНОЯТОВ,
педагогика фанлари номзоди

Журналларни вараклаганда

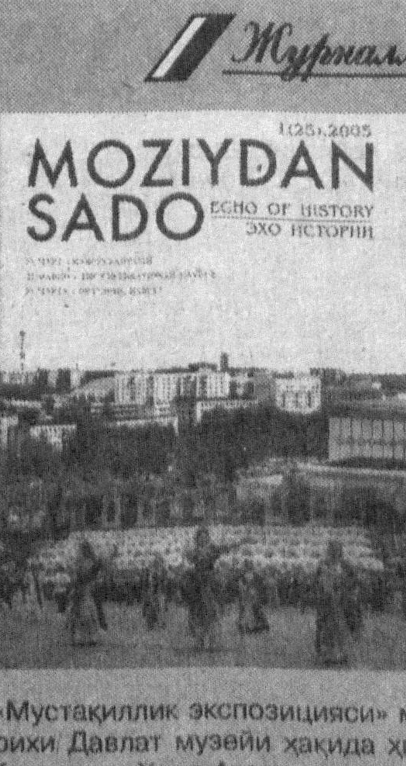

«Мозийдан садо» журналининг 2005 йил 1-сони нашрдан чиқди. Рангли, ўзбек — инглиз — рус тилларида чоп этиладиган журналнинг илк сони Болтабой Шодиевнинг «Наврўз Амир Темур ва темурийлар даврида» мақоласи билан очилади.

Тадқиқотчи Ҳамидбек Юсуповнинг «Жамшид — афсонавий қаҳрамон» мақоласида таъкидланишича, «Жамшид образининг илк илдизлари эрамиздан 40 асрлар илгарига бориб тақалади».

Лариса Левтеованинг «Мустақиллик экспозицияси» мақоласида Ўзбекистон тарихи Давлат музейи ҳақида ҳикоя қилинса, Зокир Қутибоевнинг «Хожа Аҳрор тарихига оид ноёб манба» мақоласи Хожа Аҳрор Валийнинг ҳаёт тарзи, фаолияти ва халқчил таълимотини ўрганишда илмий-назарий жиҳатдан муҳим аҳамиятга эга. Дурдона Асқарованинг «Кўҳон хонлигининг маъмурий бошқарувида солиқ тизими» мақоласи кўпчиликда қизиқиш уйғотади, деб ўйлаймиз.

Шунингдек, журналдан жой олган Г.Шодиметованинг «Оммавий байрамлар безаклари эстетикасининг тарихий эволюцияси», А.Араповнинг «Искандар «Науба»си», Ш.Шоназаровнинг «Қоратепадан топилган шамдон», Ф.Низомовнинг «Марказий Осиё мутафаккирлари таълим-тарбия ва инсон камолоти ҳақида», Ў.Алимовнинг «Шоҳрухия: ноёб топилмалар», Д.Абдуллажоновнинг «Мозий сабоқлари», А.Хўжаевнинг «Фарғона водийсининг Хитой билан савдо алоқалари» ва бошқа қизиқарли илмий мақолалари китобхонлар эътиборига ҳавола этилган. Ҳар бир мақолада мозийимиз қатларида яширинган ноёб ёдгорликлар, қадимий удумлар, одатлар ҳақида ҳикоя қилинади.

Журнал саҳифаларидаги ранги фотосуратлар ўқувчига бир олам эстетик завқ беришы шубҳасиз.

Азиза АЛИБОЕВА,
ЎзМУ талабаси

Бола кўзи билан...

УЗРО ДУНЁНИ ТАНИЯПТИ

ҲАЙИНЧАК

Боғ-ҳовлида Узрога ҳайинчак ясаб бердим. Бошқа дарахтларнинг ости нотекис ёки гулзор бўлгани боис арқонни билакдек ёнғоқ шохига боғлашга тўғри келди. Биласиз, ёнғоқ шохи мўрт бўлади. Буни болалар билмайди. Хуллас, қўшни қиз Азиза Узрони шиддат билан тебрата бошлади. Мен, астароқ десам, Узро кўнмади. Охири: «Бурнинг билан йиқилсанг борми, пучуқ бўлиб қоласан», деб Узронинг бурнини эзиб кўрсатдим. У Азизага қаради, бирпас ўйланиб қолди. Сўнг: «Бурним қурбақанинг бурнига ўхшаб қоладими?» деди. — Ҳа, дедим.

Узро ҳайинчакдан аста сирғалиб тушди. «Азиза, энди сен ўтир, мен тебратаман, лекин аста-аста тебратаман», деди. У олижаноблик қилдими ёки дугонасининг қурбақага айланиб қолишидан қўрқдими, билмайман.

«БУЗОҚНИНГ АДАСИ ҚАЕРДА?»

Бедазорда битта бузоқ билан иккита сигир ўтлаб юрган эди. Эгаси чинор соясида мудраб ўтирарди. «Ада, анави сигирнинг исми нима?» деб сўради Узро. «Кўпайсин бўлса керак», дедим. — «Сиз қайдан биласиз?» — «Сигирнинг эгасидан сўрадим». — «Аданг тўғри айтаяпти», деб у ҳам гапимни тасдиқлади.

— Анави бузоқ Кўпайсиннинг боласими? — деб фикрини давом эттирди Узро.

— Ҳа, боласи.

— Унинг исми нима?

— Диана бўлса керак. Эгаси яна тасдиқлади. Чунки сигир ҳам, боласи ҳам зотдор эди.

— Нариги сигир буларга ким бўлади?

— Наригиси бузоқнинг холаси.

— Адаси қайда?..

Мен молнинг эгасига ўгирилдим. У елка қисди. Уёғини ўзим тўқидим:

— Адаси бозорга кетган...

Узро бошқа савол бермади.

Н.БОҚИЙ ёзиб олди.

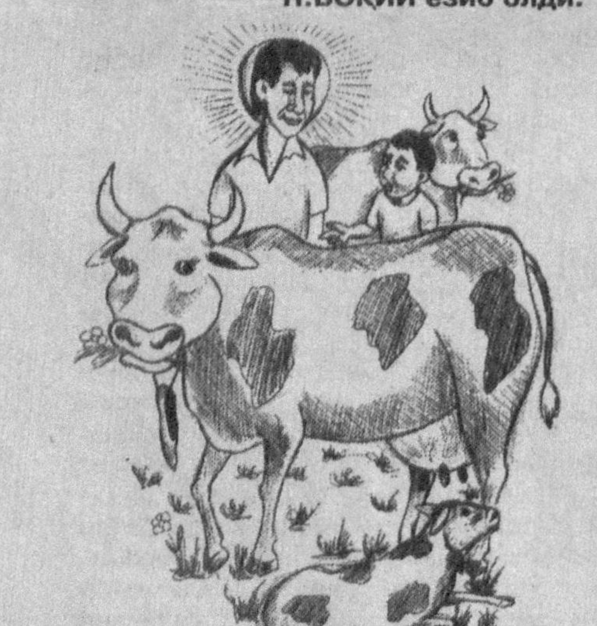

ЧОЙХОНАДАГИ СУҲБАТ

ТАНҚИДЧИ: — Кейинги ҳафта ичида адабиётимиз майдонига бир гуруҳ ёшлар кириб келди. Бу яхши, албатта. Аммо уларнинг савияси қандай? Бизни худди шу масала ташвишга солаётир. Ижодкор ёшларимиз ҳануз сизнинг «Оқшом қоронғи бўлади» қиссангиз даражасида асар ярата олганлари йўқ.

ЁЗУВЧИ: — Кечирасиз, бир пайтлар қиссамни танқид қилгандингиз...

ТАНҚИДЧИ: — Мен буни атайлаб қилганим йўқ. Адабиётшунос Шамси Қамчиев билан мунозарага киришганмиз. У қиссангизни кўкларга кўтарганди. Мен эса аксинча қилдим. Модомики баҳс бўлгандан кейин қарама-қарши фикр айтиш керак-да.

ЁЗУВЧИ: — Тушунарли, демак, сиз билан бемалол суҳбатлашаверсак бўлар экан. Келинг, яхшиси, ёшлар прозасини бир таҳлил қилайлик.

ТАНҚИДЧИ: — Бўлмаса, гапни ёш носир Давлат ЖАВДАТнинг «Учрашув» ҳикоясидан бошлай қолайлик. Ҳикоя қаҳрамони бўлган йигит севгилисини соат тўртда учрашувга таклиф қилади. Қиз бу таклифга рози, албатта. Аммо гап бунда эмас. Ошиқ йигит ўз манфаатини жамият манфаатидан устун қўяди. Яъни иш вақтида учрашув уюштиради. Нормат ҲУРМАТ деган ёш ёзувчимиз эса ўйламай-нетмай «йўлак» сўзини «йўлка» тарзида ишлатган.

ЁЗУВЧИ: — Кечирасиз, «йўлак» сўзининг «йўлка» деган эквиваленти ҳам борку?!

ТАНҚИДЧИ: — Сиз масалага бир томонлама ёндошяпсиз. Сизнингча, «тилак» сўзини «тилка», «бўлак» сўзини «бўлка», «курак» сўзини «курка» тарзида ёзаверса бўлар экан-да?

ЁЗУВЧИ: — Бу томонини ўйламаган эканман. Сиз ҳақсиз, албатта.

ТАНҚИДЧИ: — Ҳар бир сўзни ўз ўрнида қўллай билиш керак. «Ҳовли саҳнида икки бола «ҳаммопиш» ўйнаб ўтирарди. Шу пайт йўлнинг нариги чеккасига машина келиб тўхтади. Болаларига совға-салом олиб келаётган Қоравой ака машинадан тушди. Болалар бўлса уни кўриб «Ур-рей, адам келдилар!» деб чопқиллашди», дейилади бир ҳикояда. Ўқиб тепа сочим тикка бўлиб кетди. Қаёққа қараяпмиз ўзи? Йўлнинг нариги бетига болаларнинг чопқиллаб ўтиши кўча ҳаракати қоидаларига мутлақо зид-ку, ахир!

ЁЗУВЧИ: — «Ота ишдан қайтди» ҳикоясини назарда тутяпсиз чоғи?

ТАНҚИДЧИ: — Ҳа, ўша. Айрим ёш ёзувчилар ўз устиларида кам ишлайдилар. Адабиётдан бошқа фанларни унча билишмайди.

ЁЗУВЧИ: — Масалан?

ТАНҚИДЧИ: — Узоққа бориб ўтирмайлик-да, «Ўпқон» ҳажвиясини олиб қарайлик. «Омборда икки оёқли сичқонлар кўпайиб кетибди. Икки оёқли мушуклар, қаердасиз ўзи?!» деган жумла бор унда. Ёш ҳажвчи Карим САЛИМ наҳотки шу пайтгача мушук ва сичқонда тўрттадан оёқ бўлишини билмаса?! Демак, унинг зоология фани бўйича билими етарли эмас.

ЁЗУВЧИ: — Хулосангизни тан олган ҳолда шуни қўшимча қилишим мумкинки, ёш ҳажвчиларимиз шаблон образлардан қутула олмаётирлар.

ТАНҚИДЧИ: — Тўғри айтдингиз, чумолини қачонгача кўтар-кўтар қиламиз? Нима эмиш, меҳнаткаш, серғайрат эмиш. Тошбақа-чи? Нега уни лапашанг деб камситишимиз керак? Чумоли югурик эмиш. Хўш, чумоли қанча яшайдию, тошбақа қанча умр кўради?

ЁЗУВЧИ: — Нимасини айтасиз, яқинда бир ҳикоя ўқиб қолдим. Сарлавҳаси «Устахонада» эди чоғи. Ҳикоянинг бош қаҳрамони оддий токар йигит. У станогига суянганча хаёл суради. Аммо ён-верида негадир биронта ҳам детал кўзга ташланмайди. Деталсиз ҳикояни, билмадим, қандай баҳолаш мумкин?

ТАНҚИДЧИ: — Адабиёт назариясини пухта билмасликнинг оқибати. Ёш ижодкорларимиз ўз устларида қунт билан ишламайдилар. Хом-хатала асарини чиқариш учун баъзи ҳолларда таниш ахтаришади. Яқинда ҳузуримга башанг кийинган бир йигит келди. «Шунақа, шунақа, мен ёш ёзувчи фалончи бўламан. Асаримни чиқаришга ёрдам берсангиз», деди. Майли, қани ўша асарингизни келтиринг, дедим. «Ҳали ёзганимча йўқ. Сиз хўп десангиз, бўлди. Икки кун ичида гатоп қиламан», дейди.

ЁЗУВЧИ: — Йўғ-е! Ана, холос!!!

ТАНҚИДЧИ: —Ҳозирги ёшлар шунақа бўлиб бораётир. Бизнинг ўсмирлик давримизда мутлақо бошқача эди. Яна бир гап. Айрим ёш қаламкашларимиз ҳалигача алмисоқдан қолган фразеологик ибораларни қўллаб келаётирлар. Ахир, бузоқ бечорани қачонгача йўқ сомонхонага югуртириб юрамиз? Демоқчиманки, асарларда ҳаёт ҳақиқати бадиий ҳақиқат билан уйғунлашиб кетсин. Шу ўринда «Муҳаббатнинг туғилиши» ҳикоясини олиб қарайлик. «Интизор кўзлар бир зумгина тўқнашдилар. Атлас кўйлакли қиз йигитнинг қалбига лахча чўғ ташлади» деган, жумла бор. Таажжуб, қиз чўғни қаердан олди экан-а? Хонадонларимизда «зангори олов» порламоқда. Ҳикоя муаллифи эса воқелигимизни бузиб кўрсатган.

ЁЗУВЧИ: — Фикрингиз асосли. Ўйлайманки, бизнинг ушбу суҳбатимиз ёшлар учун катта сабоқ бўлади.

ТАНҚИДЧИ: — Бўлмаса, бундан буёғига қўлни қўлга бериб ишлайлик. Ёзувчи-танқидчи ҳамкорлиги кўп нарсага боғлиқ. Яхшиси, суҳбатларимизни кечқурун маҳалла чойхонасида давом эттирганимиз маъқул.

— Кетдик!

Исмоил ОЛЛАБЕРГАНОВ

ҚЎРҚАМАН

Мен йўлбарсдан қўрқмайман,
Чумолидан қўрқаман.
Айбим не, эздинг? Деган
Саволидан қўрқаман.

Мен қиличдан қўрқмайман,
Тил тиғидан қўрқаман.
Дилга солган доғининг
Оғриғидан қўрқаман.

Мискинликдан қўрқмайман,
Бойиб кетсам, қўрқаман.
Тор кўприкда юк босиб,
Тойиб кетсам, қўрқаман.

Мен оз билсам қўрқмайман,
Кўпроқ билсам, қўрқаман.
Нафс раъйи деб илмни
Увол қилсам, қўрқаман.

Телбаликдан қўрқмайман,
Ақлимдан, воҳ, қўрқаман.

Ҳаддидан четга чиқса,
Олдимда чоҳ, қўрқаман.

Мурдадан мен қўрқмайман,
Мудроқлардан қўрқаман.
Марддан чиқмас ёмонлик
Қўрқоқлардан қўрқаман.

Ғофил: «қўрқма» деса ҳам,
Дам-сасидан қўрқаман.
Ҳақни ёд этмай, олган
Нафасидан қўрқаман.

Девдан қўрқмайман, дерман
Лекин зимдан қўрқаман.
Чунки дев ўз ичимда,
Мен ўзимдан қўрқаман.

Одамидан қўрқмайман,
Нокасликдан қўрқаман.
Қўрқит мени, Худойим
Қўрқмасликдан қўрқаман!

Фозил ЗОҲИД

Дунё — кенг...

ТАНИШИНГ: ҚОР ОДАМ!

Канадалик Бобби Кларкнинг уйига ҳар куни юзлаб одамлар ташриф буюради. Мақсад — видеотасмага туширилган сирли қор одамни бир кўриш. Гарчи тасмадаги қор одам туширилган тасвир атиги қирқ тўққиз секунд давом этса-да, уни кўрган маҳаллий аҳоли чинакамига қўрқув ва ҳаяжонга тушган. Бу ғаройиб жун босган маҳлуқни кўзи билан кўрган Б.Кларк эса қарийб миллий қаҳрамонга айланди.

Унинг гувоҳлик беришича, қор одам якшанба куни тонг пайти Нелсон дарёси бўйида суратга туширилган. Б.Кларк ўзидан икки юз эллик метрлар чамаси нарида шаклан одамга ўхшаб кетадиган, жуда катта қора жасадни кўриб қолган ва дарҳол камерали уяли телефонини олиб, маҳлуқни тасвирга туширган. Видеотасвирда бўйи уч метрли баҳайбат қор одам икки оёқда қамишлар оралаб дарё бўйига яқинлашаётгани акс этган.

Кейин, афтидан, четдан ўзига қадалган нигоҳни пайқагандай ўгирилиб тўғри камерага тикилиб турган. Бироқ тасмада акс этган маҳлуқнинг юзи, орадаги масофа узоқлиги боис, тасвирда аниқ кўринмайди. Афсуски, тасвир шу жойида тугайди.

Бу қимматли кадрлар қор одамнинг мавжудлигига шубҳа билан қарайдиганларнинг гумонини йўққа чиқарди ва бу ҳодиса атрофидаги гап-сўзлар тагида асос борлигига ишонч ҳосил этади. Нелсон дарёси атрофида бундай мавжудотни маҳаллий аҳоли илгари ҳам учратган, бироқ тасвирга туширишга муваффақ бўлмаган эди. Табиийки, тасмадаги — одам тасвири дейдиганлар ҳам топилди.

Бобби Кларк эса кутилмаган бу учрашувдан ўтакаси ёрилгудай қўрққан ва ҳануз ҳаяжонини босолмаётганини уқтиради. У видеотасвирдан нусха кўчириб олишга, ҳатто телевизор экранидан фотосуратга туширишга ҳам ҳеч кимга рухсат бермаётир. Бироқ шунга қарамай, яқин-орада бу кадрларни кўриш имконияти туғилишига умид бор. CBS телеканали Б.Кларк кашфиёти билан қизиқаётир, у туширган тасвирдаги қор одам ҳаракатини секинлаштирилган вариантда катта қилиб кўрсатишни таклиф этди. Эҳтимол, бу шубҳа-гумонларни тарқатар.

Канаданинг Манитоба вилоятидаги қор одамни ўрганиш Маркази ходимларининг таъкидлашича, ўтган ўттиз йил мобайнида бу жойда қор одамни уч юз марта кўришган. Зоолог Бил Уоткинс эса, аксинча, мазкур вазиятни шарҳлаб, бу ҳудудда айиқлардан бошқа ҳайвонлар йўқлигини айтади. Агар қор одам бор деб фараз этилган тақдирда, улар битта-иккитадан кўп бўлиши керак. Боз устига, кимдир қор одамнинг ўлигини ёки суякларини кўриши лозим эди, дейди олим. Афтидан, у сирли қор одамнинг олдин топилган излари ҳақидаги хабарларни унутган кўринади.

МАМОНТЛАРНИ ТИРИЛТИРИБ БЎЛАДИМИ?

Мамонтлар қирилиб кетганидан бери ўн минглаб йил ўтди. Шунга қарамай япониялик тадқиқотчилар уларни ҳаётга қайтариш учун генетик материалларни излаб топишга киришишган. Бунинг учун улар музликлар қаърида эркак мамонтнинг сперматазоиди билан урғочи филни уруғлантиришни таклиф этишаётир. Шундан сўнг урғочи филнинг авлоди ҳам шу тариқа чатиштириб борилиши керак.

Бундай жараён тахминан эллик йилча давом этиши ва натижада муз даврида кенг тарқалган, Сибир ва Шимолий Америка ҳудудларида яшаган жониворлар пайдо бўлиши эҳтимол тутилаётир. Олимлар фикрича, Сибир ҳудудидаги абадий музликлар қаърида тахминан ўн миллионтача мамонт ётибди.

Мазкур лойиҳа раҳбари Казуфими Готонинг таъкидлашича, агар «янги мамонт» яратилса, биз бу жониворларнинг қирилиб кетиши сабабини тушуниш имкониятига эга бўламиз. Бироқ тажрибанинг муваффақиятли амалга ошиши, унинг фикрича, биринчи навбатда, яхши сақланган мамонт қолдиғини топишга боғлиқ.

Ҳали тажриба бошланмай турибоқ, бузилмаган ДНКли мамонтларнинг сақланиб қолганига шубҳа билан қарайдиганларнинг овози баралла эшитила бошланди. Мамонтларни урчитиб кўпайтиришга эришилганда ҳам, барибир, улар яшаб қололмайди, чунки минглаб йиллар мобайнида Ер юзида ҳароратнинг исиб кетгани сабабли бир замонлар бундай жониворлар мослашган табиий муҳит аллақачон ўзгариб кетган.

Бироқ бу каби умидсиз фикрларга қарамай, япониялик олимлар ўз олдиларига қўйишган мақсаддан воз кечишмоқчи эмас.

Маълум бўлишича, мамонтларни тирилтириш ғояси анча вақтдан бери мавжуд экан. Бир пайтлар Сибирдан жуда яхши сақланган мамонтнинг қолдиғи топилиб, унга «Дима» деб ном беришган. Ўшанда олимлар мамонтларни қайта яратиш ҳақида ўйлай бошлашган. Бироқ ўша пайтда инсоният бугунгидагидек технологияларга эга бўлмаган. Бутунроссия телевидение академиясининг академиги, «Цивилизация» телекомпанияси раҳбари Лев Николаев япон олимларининг лойиҳаларини маъқуллаб, бу лойиҳа фанга зид эмаслигини, гарчи мамонтни тирилтиришга эришилмаган тақдирда ҳам, мазкур тажриба самарасиз кетмаслигини таъкидлайди.

ЛОТЕРЕЯНИНГ ҚУВОНЧИ ВА АРМОНИ

Меҳнатсиз ҳам бой бўлмоққа гапни буриб,
Осмондан бахт кутганларни қизиқтириб,
Қизиқчилар — гапга конлар, мақтар мени.

Ҳар мақтовга мўмайгина гонорар бор,
Шу туфайли экранларда такрор-такрор
Катта артист акахонлар мақтар мени.

Телевизордан сипофеъл боқиб турган,
Янгилигу қарорларни ўқиб юрган
Номи баланд сухандонлар мақтар мени.

Фақат, ҳамон юришибди сақлаб виқор,
Ё кўпиртириб гапиришдан қилармиор,
Қачон шоири замонлар мақтар мени?

Ҳажвия

РЕКЛАМА

Лотереядан ютиш қандай маза. Ҳар куни ойнаи жаҳонда кимнингдир ютиб олиб мақтаниб турганини кўрсам, юрагим орзиқиб кетади. Қани энди мен ҳам ўшаларга ўхшаб ютсам. Шу мақсадда ҳар куни томоқдан қисиб, битта-битта лотерея ўчириб юраман. Ҳозирча натижа йўқ. Мабодо ютиб қолсам-чи? Телевизорда нима деб мақтанишни ўйлаб кетаман. «Бу ҳақиқий ўйин экан! Отасига балли! Ютсангиз ишонар экансиз. Сиз ҳам ўчиринг ва ютинг!»

Омад кулгандан кейин хоҳлангхоҳламанг, таниган-танимаганинг ютуқ билан табриклайди. Майдалашмайман. Тўқсон килолик қора қўчқорни сўяман-у, ҳаммани бир кунда уйга чақириб, катта зиёфат бераман. Ҳар куни меҳмон кутишга вақт қайда. Хотиним ҳам шу фикрда.

Аслида лотереяга қизиқтирган ҳам ўша.

— Сиз ҳам мард бўлиб лотерея ўйнанг. Бизлар ҳам дўст-душманнинг кўзини ўйнатиб, телевизорга чиқиб, рекламачининг қўлидан «нексия»нинг калитини олиб, улар ўргатиб қўйган гапларни айтиб, машинага ўтирганча маҳаллага дабдаба билан кириб келайлик, — дейди икки гапининг бирида.

Ҳар куни нечта ўчирганимни унга келиб айтаман. Айтмасам ўзи сўрайди...

Ҳар ҳолда омадим келиб қолса, автобусга осилиб юрмасдимда. Ҳозир ҳам автобусда туртиниб-суртиниб ишдан қайтяпман. Автобус силкинганидан хаёлим бузилиб кетди. Олдинги ўриндиқда ўтирган кампирнинг ёнига иккинчиси келиб ўтирди.

— Йўл бўлсин эгачи, — деди биринчи кампир ҳозиргина тоғора кўтариб чиққан кампирга маъноли қараб, — тоғора кўтариб юрибсиз.

— Нимасини айтасиз, айланай, — деди иккинчиси ўзини елпиган бўлиб, — ўғлим «Қалтис ўйинчи» лотереясидан некса ютиб олибди. Ўшани ювдисига кетяпман.

Ҳар куни тилбузарда мошинани эгаси топилди, дейишса ишонмасдим. Мана, ўғлим ютиб, чиппа-чин ишондим. Ўчирса ютади-да, ўргилай.

— Вой, муборак бўлсин. Муборак бўлсин айланай, — деди иккинчи кампир овозини баралла қўйиб. Ҳамма уларга гур этиб қаради.

— Ютмаганлар ишонмайди, ишонмаганлар эса ютқазади.

— Шундай эгачи, шундай, — унинг гапини маъқуллади шериги.

— Мениям набирам бир ҳафта олдин, «Оқова» лотереясидан биратўла учта мошина ютиб олди. Бир ҳафтадан бери ювади бечора. Ҳозир ўша ердан қайтаяпман!

Кампирларга ҳавасим келди. Бирининг ўғли, иккинчисининг набираси мошина ютгандан кейин, бир қопдан семиради-да!

Бирдан ҳовлиқиб кетдим. Ҳозироқ тушиб, лотерея ўйнайман. Ютиб олсам, телевизорда «Бу ютуғимга иккита кампир сабаб бўлди», деб айтаман.

Шундай қилдим ҳам. Бекатда тушиб қолиб, бор пулимга лотерея сотиб олдим-у бир бошдан ҳафсала билан ўчира бошладим. Қани энди ютуқ чиқса. Фалон пулга сотиб олган элликта лотереядан ўттизтасини ўчириб бўлгач, қўлим қалтираб хавотирга туша бошладим.

Электр ҳақини тўлашга аталган пулга аҳмоқ бўлиб лотерея олиб ўтирибман-а. Улфатларимдан йиғиб олган пулни харж қилиб юборганимни хотиним билса кўчага ҳайдаши аниқ.

Шу ўйлар билан охирги лотереяни тирнай бошладим. Э воҳ, мошина тугул тошвақа ҳам чиқмади. Кўзим тиниб бошим айланди. Ўчириб бўлдиму ўзим ҳам ўчдим!

Илҳом ЗОЙИР

Жаҳонгир МИРЗО чизган суратлар.

ИНТЕРНЕТ КАФЕ: ФОЙДАСИ КЎПМИ ЁКИ ЗАРАРИ?

«Ўзбекистон адабиёти ва санъати»нинг шу йил 18 март сонида чоп этилган интернет кафелари ҳақидаги мақолани ўқиб чиқдим-у ташвишга тушдим. Наҳотки, ташқаридан беозор кўринган интернет кафелари ёшлар маънавиятини бузиши ва энг ёмони, «компютер васвасаси»га олиб келиши мумкин бўлса? Бир неча кун хаёлим шу фикрлар билан банд бўлди.

Мен ҳам деярли ҳар куни интернетдан, электрон почтадан фойдаланаман. Ахборот сайтлари орқали дунё янгиликлари билан танишаман, уларни бир-бирига қиёслайман, зарур адабиётлардан иқтибос оламан. Баъзан турли ўйинлар орқали ҳордиқ чиқараман. Агар уч-тўрт кун интернетга кирмасам, ўзимни ҳаммаёғи берк, эшик-деразаси йўқ хонада қолиб кетгандек ҳис этаман. Ҳаммаёқ зимистон, ташқарида нима гап, нима сўз — билмайсан. Менимча, бу интернет ёки компютер васвасаси эмас. Бу ахборотга бўлган оддий қизиқиш.

Энди мулоҳаза қилиб кўрайлик. Агар сиз интернетдан доимий фойдалансангиз, ўз почтангизни текшириб, фикрингизни жамлаб жавоб ёзишга 15 дақиқа вақт кетади. Янгиликларни ўқиб, бошқа сайтлар билан қиёслаш учун яна 25 дақиқа кетсин. Керакли маълумотлар ёки адабиётларни топишга, борингки, 45 дақиқа вақтингизни сарфласангиз, ўрта ҳисобда бир ярим соат атрофида интернетда бўласиз. Энг арзон кафеларда шунча вақтга минг сўм атрофида ҳақ тўлайсиз. Табиий савол туғилади: 13-15 ёшдаги ўспирин ҳар куни шунча маблағни интернет учун сарфлай оладими?

Компютердан фойдаланиш бўйича мутахассисларнинг тавсиялари, халқаро меъёрлар мавжуд. Булар: компютерда ўйин ўйнаётганда зарур бўладиган хавфсизлик қоидалари, яъни бунга сарфланадиган вақт ўлчови. Бизда кенг тарқалган ўйинлар учун вақт меъёри мутахассислар томонидан 2 соат қилиб белгиланган. Бу муддат одам руҳиятига салбий таъсир ўтказмайди.

Хўш, энди интернет кафеларида туни билан мижжа қоқмай ўйин ўйнаб чиқаётган ўспиринларга келсак. Муттасил компютер олдида ўтириш, бу нафақат ўспирин йигит-қизлар, балки катталар учун ҳам хавфли. Тунда дам олмасдан, қоп-қоронғи хонада, бир ярим метр масофадаги тинимсиз равишда ўзгариб турадиган ёрқин экранга термилиш — бу одамнинг ўз жонига қасд қилишидай гап. Сурункали бундай зўриқиш, албатта инсон руҳиятини бузади. Нафақат асаб, балки бошқа хавфли касалликларни ҳам келтириб чиқаради. Бунга мисоллар кўп. Масалан, бир йилча олдин Японияда 22 ёшар йигит тинимсиз 68 соат ўйин ўйнагани оқибатида қон таркибида лейкоцитлар ошиб кетиши натижасида нобуд бўлган эди. Ўспиринлар-ку билмас, лекин катталар — ота-оналаримизнинг бундай хавфни тушуниб етмаганлари ачинарли ҳол.

Интернет тизими, IBM ўйинлари инсонга ҳам маънавий, ҳам жисмоний зарар экан деб улардан воз кечиш керакми? Албатта, йўқ. Бунга яқин тарихдан мисоллар кўп. 50-йилларда вужудга келган телевидение 70 — 80-йилларда бир қатор муаммоларни келтириб чиқарди. Одамлар телемания билан хасталанди, XXI асрга келиб телевидение театрни, радиони, матбуотни жамиятдан сиқиб чиқариши башорат қилинди. Замон бундай кечмади. Мана XXI асрдамиз. Театр ҳам жойида, радио каналлари сони кундан-кун ошиб бормоқда, матбуот ҳар доимгидай фаол (турли газеталар кўпайгандан кўпаймоқда). Телемания сўзи истеъмолдан чиқди, десак ҳам бўлади. Қисқаси, радио, телевидение, театр, матбуот — ҳаммаси жамиятда ўз ўрнига, ўз вазифасига эга. Шу жумладан, интернет тизими ҳам. У қулай, тезкор ахборот манбаидир. Турли ахборотлар, хабарлар, янгиликлар билан танишиш, адабиётлардан фойдаланиш ва бошқа афзалликларидан ташқари, ундаги ўйинларнинг ҳам фойдали томонлари кўп. Ўйинлар болани тезкор ва тинимсиз фикрлашга, ҳозиржавобликка ўргатади. «Интернет кафедаги болалар» мақоласида келтирилган «RedAlert» (Қизил алянс) ўйинини олайлик. Бу ўйин кўпроқ шахматни эслатади. Ўйинда чаққонлик ва куч эмас, балки ўйинчининг позицион ва ақл билан иш кўриши муҳимроқ ҳисобланади. Ўйин душманни йўқотиш асосига қурилган. Ўйинда танклар, пиёдалар, самолёт ва ҳарбий кемалар билан жанг қиласиз. Ҳозирда болалар орасида оммавий тус олган «Conter strike» ўйинини олайлик. Ўйиннинг турган-битгани зўравонлик, ваҳшийлик. Бу ўйинни ўспиринлар ҳам ўйнашини ҳисобга олсак, масала анча жиддий эканлиги маълум бўлади.

Акс-садо

Бизнингча, мақолада кўтарилган масалага бошқачароқ ёндашган маъқул. Ҳозирги тезкор замонамизда интернет-кафелар керак. Ҳамманинг ҳам уйида компютер йўқ экан, бундай кафеларга эҳтиёж бор. Фақат, ундан фойдаланиш маданиятини ўрганиш зарур. Белгиланган тартиб-қоидага қатъий амал қилиш шарт. Шундагина у бизга фойда келтиради.

Бунинг учун нима қилмоқ керак? Биринчи навбатда — меъёрга амал қилиш. Ота-оналар, аввало бола интернетнинг фойда-зарари, тартиб-қоидаларини билдириши лозим. Иккинчидан, 13-16 ёшли ўсмирни қайси ақлли ота-она эрталабгача кўчага қўйиб юборади?! Буни ҳам ўйлаш керак! Учинчидан, интернет кафеларда ваҳшийлик тарғиб қилинадиган ўйинларни ман этиш керакдир...

Шундагина компютер васвасасига ўрин қолмайди, интернет кафелар жамиятга фойда келтирадиган маърифий масканларга айланади.

Шоҳруҳ ҚОСИМОВ

«Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетаси таҳририяти «Халқ сўзи» газетаси бўлим муҳаррири Беккул Эгамқуловга онаси **Малла ая УММАТОВА**нинг вафоти муносабати билан чуқур ҳамдардлик билдиради.

МУАССИСЛАР: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ МАДАНИЯТ ВА СПОРТ ИШЛАРИ ВАЗИРЛИГИ, ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИ
* * *
НОШИР: "ШАРҚ" НАШРИЁТ-МАТБАА АКЦИЯДОРЛИК КОМПАНИЯСИ
ҲОМИЙ: "МАТБУОТ ТАРҚАТУВЧИ" АКЦИЯДОРЛИК КОМПАНИЯСИ

O'zbekiston adabiyoti va san'ati

Манзилимиз: Тошкент — 700083, Матбуотчилар кўчаси, 32
Қабулхона — 133-52-91, котибият — 136-56-48
Танқид ва адабиётшунослик бўлими: 136-56-50
Ижтимоий ҳаёт бўлими: 133-49-93
Санъат бўлими: 136-56-48
Назм ва наср бўлими: 133-49-93

Бош муҳаррир Аҳмаджон МЕЛИБОЕВ

Редакцияга келган қўлёзмалар таҳлил этилмайди ва муаллифларга қайтарилмайди. Муаллифлар фикри таҳририят нуқтаи назаридан фарқланиши мумкин.

Навбатчи — Байрамали МУҚИМОВ
Саҳифаловчи — Шоҳруҳ ҚОСИМОВ

«Шарқ» нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси босмахонаси.
Манзили: Тошкент шаҳри, «Буюк Турон» кўчаси, 41-уй
Босишга топшириш вақти — 20.00. Босишга топширилди — 21.00.

Газета Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлигида 058-рақам билан рўйхатга олинган. Буюртма Г — 353. Ҳажми — 5 босма табоқ. Нашр кўрсаткичи — 222. Ташкилотлар учун — 223. 1 2 3 4 5 6

ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ.
СОТУВДА НАРХИ ЭРКИН
Адади — 5280